

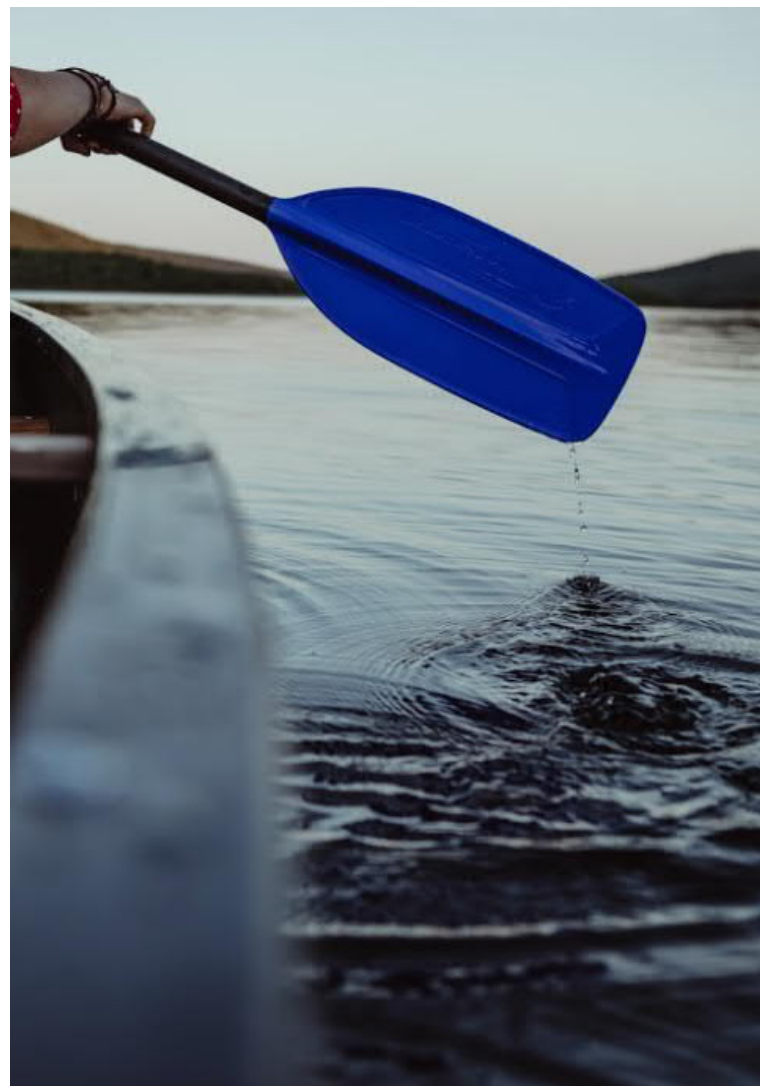
UTSJOEN KUNTA

Utsjoen matkailun vastuullisuus- ja vähähiilisyysohjelma

RAPORTTI

Sisällysluettelo

1	Johdanto	1
2	Vastuullisuus- ja vähähiilisyys selvitys	1
2.1	Utsjoen matkailu nyt ja tulevaisuudessa	1
2.2	Utsjoen matkailun tunnuslukuja	3
2.3	Utsjoen matkailubrändi	5
2.4	Kestävyyden ja vastuullisuuden nykytila	6
2.5	Matkailun hiilijalanjälki	9
2.6	Poronhoidon vastuullisuus ja hyvät käytänteet	14
2.7	Yhteenveto vahvuuksista sekä ongelmakohtista ja haasteista	16
3	Vastuullisuus- ja vähähiilisyysohjelma	17
3.1	Visio ja vastuullisuustavoitteet	17
3.2	Matkailuyrityksille suunnatut suositukset ja toimenpiteet	18
3.3	Alueorganisaatiolle suunnatut suositukset ja toimenpiteet	21
3.4	Kunnalle suunnatut suositukset ja toimenpiteet	22
3.5	Poronhoidolle suunnatut suositukset ja toimenpiteet	24
3.6	Toimenpiteiden vaikuttavuus- ja hyötyanalyysi	26
3.7	Suunnitelman jalkautus – seuraavat askeleet	33

Utsjoen matkailun vastuullisuus- ja vähähiilisyysohjelma

1 Johdanto

Matkailu on Utsjoen kunnan alueella merkittävä työllistäjä ja toimeentulon tuoja. Matkailijamäärien arvioidaan kasvavan tulevaisuudessa kysynnän muutosten sekä uuden rakennettavan majoituskapasiteetin seurauksena, jolloin matkailulla on vaikutuksia alueeseen ekologisella, taloudellisella, sosiaalisella ja kulttuurisella tasolla.

Vastuullinen matkailu Utsjoella -hankkeen tavoitteena on tehdä Utsjoesta esimerkillinen vastuullisen matkailun alue ja parantaa paikallisten pk-yritysten kilpailukykyä vähähiilisten ja vastuullisten ratkaisujen, osaamisen ja imagon kautta. Hankkeessa huomioidaan ekologinen, sosiokulttuurinen ja taloudellinen vastuullisuus. Suomen kansallinen matkailustrategia ja Lapin matkailustrategia korostavat kestävän kehityksen ja vastuullisuuden edistämistä matkailussa. Vastuullisuuden ja vähähiilisyyden merkitys korostuu tulevaisuudessa entistä enemmän matkailuyrityksen ja -alueen kilpailutekijänä myös Utsjoella.

Utsjoen matkailun vastuullisuus- ja vähähiilisyysohjelma on tehty osana hankkeen toimenpiteitä. Ohjelman tavoitteena on ollut selvittää alueen matkailun vastuullisuuden nykytila, tunnistaa Utsjoen matkailuun liittyviä hiilipäästölähteitä toiminnoittain sekä laatia toimenpidesuosituksia matkailuyrityksille, poronhoitajille, aluemarkkinointiorganisaatiolle vastuullisuuden ja vähähiilisyyden edistämiseksi.

2 Vastuullisuus- ja vähähiilisyys selvitys

2.1 Utsjoen matkailu nyt ja tulevaisuudessa

Matkailun vetovoima

Utsjoen ainutlaatuinen sijainti sekä luonnon- ja kulttuuriympäristö vetovoimatekijöineen ovat matkailun kulmakivet. Vetovoimatekijöinä ovat erityisesti eri vuoden aikoihin liittyvät vetovoimatekijät (kaamos, yötön yö ja ruska), hiljaisuus, lumi ja jää, luonnonkokemisen ja luonnonilmiöt (kuten revontulet), Norjan läheisyys, Tenon lohijoki, Kevon kanjoni, Kaldoaivin ja Paistunturin erämaa-alueet sekä kulttuuri (saamelaisuus, autenttisuus, paikallisuus, poronhoito). Keskeisimpiä kesäaktiviteetteja ovat kalastus ja tuntureilla patikointi sekä talvella moottorikelkkailu, ja hiihto ja revontuliretket.

Nykyiset matkailupalvelut ja niiden saavutettavuus

Utsjoelle matkailukohteisiin saavutaan tavallisimmin omalla autolla tietä E75 pitkin tai lentämällä lähimmille lentokentille Ivaloon tai Kirkkoniemeeseen, joista kummastakin on noin parin tunnin ajomatka Utsjoelle. Rovaniemen kautta voidaan saapua lentämällä tai junalla, josta on edelleen päivittäisiä bussiyhteyksiä Utsjoelle. Matkailupalvelut ja paikallinen arki keskittyvät kolmen kylän – Utsjoen, Nuorgamin ja Karigasniemen – ympärille, jotka tarjoavat asukkaille ja matkailijoille peruspalveluja. Matkailutoiminta on usean pienen matkailutoimijan varassa. Matkailu on pääosin toiminut Tenon kalastuksen ympärillä, mutta kalastuksen tilalle ja rinnalle on tullut uusia matkailutuotteita, jotka ovat muuttaneet matkailua ympärivuotisemmaksi. Uusien matkailun vetovoimatekijöiden kehittäminen on luonut lisää painetta matkailurakentamiselle (nykyiset ja olemassa olevat kohteet ja esimerkiksi rakenteilla oleva hotelli Tenojoen rantaan) sekä myös ohjelmapalveluiden kehittämiseksi.

Utsjoen matkailun kehittämisohjelma ja maankäyttösuunnitelma

Utsjoen matkailun visioksi on määritelty: ”Utsjoen matkailu tarjoaa arktisessa luonnossa laadukkaan ja yksilöllisen elämyksen ja kulttuurikokemuksen kaikkina vuodenaikoina. Matkailupalvelut tuotetaan vastuullisesti, kestävästi ja paikallisista lähtökohdista.”

Kehittämisohjelman ytimessä ovat matkailun kestävä kasvu (uudet kv-kohderyhmät sekä kärkituotteet), paikallisuus ja saamelaisuus sekä maankäyttömuotojen yhteensovittaminen (porotalous, suojelu).

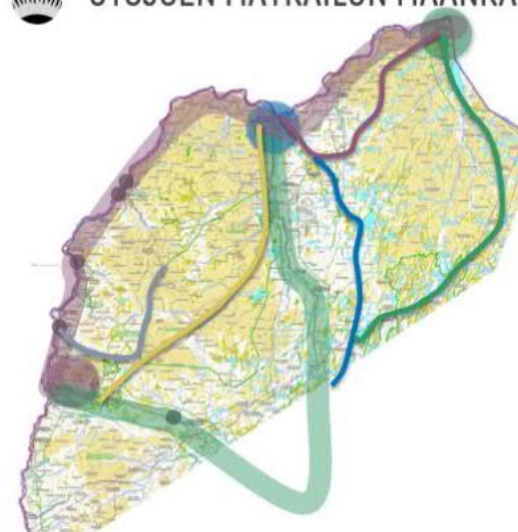
Matkailun maankäyttösuunnitelmassa Utsjoen matkailualueet on jaettu kolmeen vyöhykkeeseen: A) Matkailukylät – Nuorgam, Utsjoki ja Karigasniemi, B) Jokivarret ja valtatiet – luontaistalouden vyöhykkeet, sekä C) Nykyiset reitit – olemassa olevan infrastruktuurin hyödyntäminen. Keskeistä on löytää matkailurakentamiselle ja ohjelmapalvelutoiminnalle alueita ja reittejä, jotka tukevat nykyistä maankäyttöä ja palvelurakennetta. Ohjelmapalvelutoiminnalle pyritään löytämään kohteita nykyisten reittien ja kylien lähikohteiden alueelta.

Huomioitavaa vastuullisuuden ja vähähiilisyyden kannalta

- Utsjoen sijainti ja saavutettavuus on keskeisin hiilijalanjälkeen liittyvä tekijä
- Kansainvälistymistavoitteet luovat kasvupaineita ympärivuotiselle toiminnalle
- Kulttuurisensitiivisyys on olennaisin tekijä paikallisten asukkaiden ja elinkeinojen kannalta
- Matkailijoiden ohjaaminen reiteille vähentää matkailun ympäristöön kohdistuvaa kuormitusta
- Maankäytön vyöhykkeisyys ja palvelurakenteen keskittäminen mahdollistavat hallitun kehittämisen

UTSJOEN MATKAILUN MAANKÄYTÖN PERIAATTEET

A

MATKAILUKYLÄT –
NUORGAM, UTSJOKI JA
KARIGASNIEMI

B

JOKIVARRET JA
VALTATIED –
LUONTAISTALOUDEN
VYÖHYKKEET

C

NYKYISET REITIT –
OLEMASSA OLEVAN
INFRAN
HYÖDYNTÄMINEN

10
2020 12 10

2.2 Utsjoen matkailun tunnuslukuja

Matkailun kysyntä

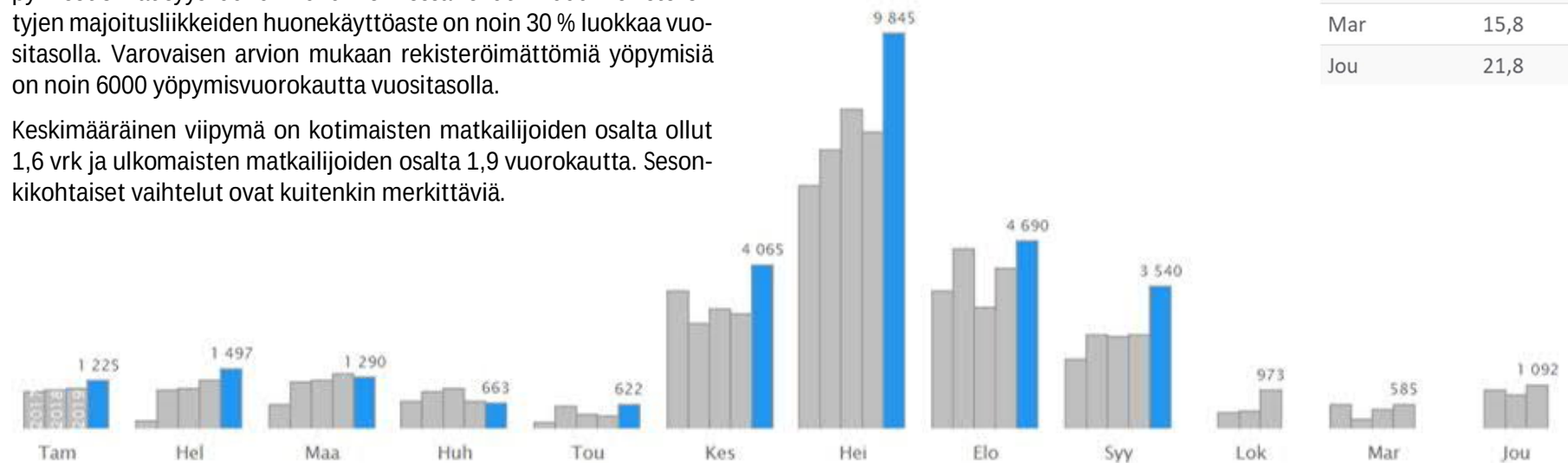
Utsjoella majoitusliikkeitä on yhteensä noin 40 kappaletta, joista merkittävä osa on pieniä, ns. rekisteröimättömiä, alle 20 vuodepaikan tai sähköpistokkeella varustetun matkailuvaunu- tai autopaikan omaavaa yritystä ja 11 kappaletta rekisteröityä majoitusliikettä. Näiden pienten majoitusyritysten kapasiteetti-, käyttöaste- ja yöpymisvuorokausitiedot eivät siis ole mukana Tilastokeskuksen julkaisemissa virallisissa majoitustilastoissa.

Utsjoella rekisteröitiin vuonna 2020 yhteensä 29 500 yöpymistä (89 % kotimaiset, 11 % ulkomaiset). Vastaavasti vuonna 2019 rekisteröitiin 23 800 yöpymistä (70 % kotimaiset, 30 % ulkomaiset). Vuonna 2019 keskeisimmät lähtöalueet olivat Keski-Eurooppa (65 %), Norja (20 %) sekä muut maat (15 %). Yöpymisten määrä on kasvanut vuodesta 2010 lähtien. Koronapandemiasta huolimatta rekisteröidy yöpymiset olivat syyskuuhun 2020 mennessä reilut 27 000. Rekisteröityjen majoitusliikkeiden huonekäyttöaste on noin 30 % luokkaa vuositasolla. Varovaisen arvion mukaan rekisteröimättömiä yöpymisiä on noin 6000 yöpymisvuorokautta vuositasolla.

Keskimääräinen viipymä on kotimaisten matkailijoiden osalta ollut 1,6 vrk ja ulkomaisten matkailijoiden osalta 1,9 vuorokautta. Sesonkikohtaiset vaihtelut ovat kuitenkin merkittäviä.

Vuositasolla majoitustoimialan liikevaihto on noin 2,2 miljoonaa euroa, ravitsemustoimialan noin 1,7 miljoonaa euroa, ohjelmapalvelualan noin 1,75 miljoonaa euroa, henkilöliikenteen noin 0,68 miljoonaa euroa ja vähittäiskaupan noin 27,1 miljoonaa euroa. Rajakauppojen liikevaihdosta tulee suurin osa norjalaisilta (90-95 %, ostosmatkailua).

Huonekäyttöaste (%)	2019	2020
Tam	35,8	24,1
Hel	48,1	29,1
Maa	49,7	19,1
Huh	26,6	11,3
Tou	16,3	10,7
Kes	25,1	37
Hei	43,5	65,6
Elo	30	41,2
Syy	25	38,4
Lok	18,1	
Mar	15,8	
Jou	21,8	

Matkailukysyntä vastuullisuusindikaattoreiden valossa

Utsjoen asukastiheys (0,23 asukasta per neliökilometri) on alhainen verrattuna Inariin ja koko Lappiin. Matkailijoiden määrä 100 asukasta kohden (matkailuintensiteetti) kuvaa matkailun sosiaalista ulottuvuutta, joka on Utsjoella nykyisellään selvästi Inaria (0,39) ja koko Lappi-tasoa (0,56) alhaisempi.

Myös matkailijatiheys suhteessa alueen pinta-alaan on verrokkeja alhaisempi. Tyypillisesti matkailuintensiteetin kasvaessa voivat sosiaaliset näkökulmat ja asenteet nousta esiin (paikallisväestön suhtautuminen matkailijoihin tms.). Vastaavasti matkailijatiheyden kasvaessa kuntatasolla tai rajatummalla pienellä alueella kohdistuu painetta ensisijaisesti yleensä ympäristöön ja luontoon.

Utsjoen matkailijat ovat pääosin kotimaisia. Ulkomaiset matkailijat ovat pääosin Keski-Euroopasta ja Norjasta. Kotimaisten ja ulkomaisien matkailijoiden tasainen jakaantuminen luo kestävämmän pohjan matkailukysynnän vaihteluille esimerkiksi pandemiatilanteessa.

Utsjoen matkailijoiden nykyinen viipymä on keskimäärin alle 2 vrk. Viipymää pidentämällä voidaan vaikuttaa mm. matkailuyritysten liiketoiminnan kannattavuuteen, asiakasuskollisuuteen sekä myös matkailijan hiilijalanjäljen vähentämiseen (vähemmän siivousta, lentokenttäkuljetusten määrä, yms.)

	UTSJOKI	INARI	LAPPI
Asukasluku 31.12.2019	1215	6866	178 522
Pinta-ala, km ²	5370	17 333	100 367
Asukkaita/km ²	0,23	0,39	0,56
Saapuneita matkailijoita			
- Kotimaiset	10 400	Kotimaiset 33 700	Kotimaiset 647 000
- Ulkomaiset	3 600	Ulkomaiset 62 400	Ulkomaiset 627 000
- Kaikki	14 000	Kaikki 96200	Kaikki 1 270 000
Yöpymisvuorokaudet			
- Kotimaiset	16 900	Kotimaiset 55 700	Kotimaiset 1 490 000
- Ulkomaiset	7000	Ulkomaiset 140 000	Ulkomaiset 1 630 000
- Kaikki	23 900	Kaikki 196 000	Kaikki 3 120 000
Keskimääräinen viipymä			
- Kotimaiset	Kotimaiset 1,6	Kotimaiset 1,65	Kotimaiset 2,3
- Ulkomaiset	Ulkomaiset 1,9	Ulkomaiset 2,24	Ulkomaiset 2,6
- Kaikki	Kaikki 1,7	Kaikki 2,0	Kaikki 2,4
Matkailijoiden määrä 100 asukasta kohden / koko väestöön suhteutettu			
	Kotimaiset 104 / 8,6	Kotimaiset 337 / 4,9	Kotimaiset 647 / 3,6
	Ulkomaiset 36 / 2,9	Ulkomaiset 624 / 9,1	Ulkomaiset 627 / 3,5
	Kaikki 140 / 11,5	Kaikki 962 / 14,0	Kaikki 1270 / 7,1
Matkailijoita/km ² keskimäärin			
	Vuositasolla 2,6	Vuositasolla 5,6	Vuositasolla 12,6
	Kuukausikohtaisesti 0,21	Kuukausikohtaisesti 0,46	Kuukausikohtaisesti 1,05
	Päiväkohtaisesti 0,007	Päiväkohtaisesti 0,016	Päiväkohtaisesti 0,035
km ² / matkailijoita keskimäärin:			
	Vuositasolla 0,38 = 380 m2	Vuositasolla 0,18 = 180 m2	Vuositasolla 0,079 = 79 m2
	Kuukausikohtaisesti 0,032 = 32 m2	Kuukausikohtaisesti 0,015 = 15 m2	Kuukausikohtaisesti 0,0067 = 6,7 m2
	Päiväkohtaisesti 1,067 m2	Päiväkohtaisesti 0,5 m2	Päiväkohtaisesti 0,22 m2

2.3 Utsjoen matkailubrändi

Explore Utsjoki Lapland on Utsjoen alueen yhteinen matkailubrändi, jonka tehtävänä on nostaa alueen tunnettuutta ja houkuttelevuutta matkailukohteena sekä ohjata liiketoimintaa alueen matkailuyrityksille. Brändipersonallisuus muodostuu seuraavista tekijöistä:

- Pohjoisin Luonto: Luonto ja luontoelämykset parasta Utsjoen kunnan alueella. Tunturit, erämaat ja joet ovat ainutlaatuisia. Utsjoella luonto on iso ja ihminen pieni. Kestävä matkailu on Explore Utsjoen brändiä ohjaava arvo.
- Saamelaisuus: Saamelaisuus tekee alueesta kulttuurisesti persoonallisen ja ainutlaatuisen. Saamelaisuus on osa arkea ja elämää Utsjoella. Matkailumarkkinoinnissa saamelaisuutta käsitellään vastuullisesti. Aito ja kulttuurin sisältä lähtevä viestintä on Explore Utsjoen toimintaa ohjaava arvo.
- Hiljaisuus: Utsjoella on tilaa hengittää ja kokea halutessaan hiljaisuus. Luonnossa rauhoittuminen, nauttiminen ja ihmeteleminen ovat pääasia, mutta muista, että rauha voi löytyä myös aktiivisen ja vauhdikkaan tekemisen kautta.

Utsjoki on ainutlaatuinen ja erilainen. Elävä luontoa vaaliva saamelaiskulttuuri, joki, kolme kylää ja ihmiset. Kaunis arktinen luonto ja villi erämaa. Utsjoella on tilaa olla, hengittää, hiljentyä ja inspiroitua.

Näkökulmia vastuullisuuteen ja vähähiilisyteen

- Brändipersonallisuuden osatekijät ovat luonto- ja kulttuurisensitiivisiä ja näin ollen varsin haavoittuvia negatiivisille muutoksille.
- Asiakaslupausten on vastattava matkailijoiden odotuksia.
- Pääteemojen hyödyntäminen matkailumarkkinoinnissa edellyttää yhteisten pelisääntöjen laatimista myös vastuullisista toimintatavoista.
- Mahdollisuus luoda vastuullisuotteita ja sitouttaa matkailijoita vastuullisiin tekoihin.

EXPLORE THE SILENCE

Tilaa olla ja hengittää. Tilaa voimaantua ja inspiroitua. Toiselle mielenrauha löytyy avarasta maisemasta, revontulista ja hiljaisuudesta, toiselle vauhdikkaasta tekemisestä, joka hiljentää arjen hälyt mielestä.

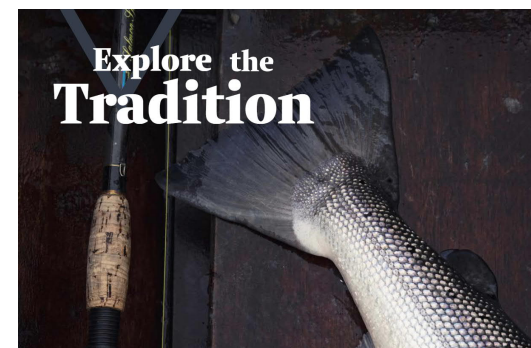
EXPLORE THE WILD

Utsjoki on pohjoisin Lappi, ainutlaatuinen ja erilainen. Karun kaunis villi luonto ja erämaa. Arktiset ääriolosuhteet ja niiden kontrastina tulen lämpö. Utsjoella voit löytää itsestäsi villin ja vahvan minän.

EXPLORE THE TRADITION

Ainutlaatuinen elävä saamelaiskulttuuri, kädentaidot, luontotaidot, historia ja tarinat. Poronhoito, lohi, kolme kylää ja ihmiset. Musiikki ja kuvataide. Utsjoella on helppo oppia uusia taitoja.

2.4 Kestävyyden ja vastuullisuuden nykytila

Yritysten näkemykset

Utsjoen alueen matkailuyritysten kestävän ja vastuullisen matkailuliiketoiminnan nykytilaa, tulevaisuuden kehityssuuntia sekä tulevaisuuden tahtotilaa kehittää toimintaa selvitettiin henkilökohtaisten haastattelujen sekä sähköisen kyselyn avulla. Syvällisemmin vastuullisuusasioissa haastateltiin 12 matkailuyritystä ja sähköinen kysely lähetettiin noin 100 yritykselle, joista 12 vastasi kyselyyn. Haastatellut yritykset:

- Lomakeskus Napakettu
- Wild Kevo
- Nights of Northern Lights Oy
- Nuorgamin Lomakeskus Ky
- Luossa
- Lomakylä Valle
- Aurora Lapland Travel
- Tunturilapin Rautu / Kuninkaan Erä
- Hotel Utsjoki
- Lomatärppi
- Aurora Reindeer; Utsjoki Adventures Oy
- Aurora Holidays

Haastatteluissa korostui yrityskentän näkemys, jonka mukaan Utsjoen alueen matkailu on jo nykyisellään lähtökohtaisesti kestävä ja vastuullista. Tähän vaikuttaa etenkin Utsjoen alueen rajallinen majoituskapasiteetti ja siitä johtuva matkailun hallittu mittakaava.

Lisäksi matkailijat tulevat Utsjoelle ennen kaikkea nauttimaan alueen luonnosta ja sen tarjoamasta rauhasta ja näin ollen heillä on hyvä tietämys kestävän ja vastuullisen matkailun periaatteiden mukaisesta toiminnasta. Haastateltavilla yrityksillä oli myös vahva yhteinen näkemys siitä, että Utsjoen alueen matkailu tulee tulevaisuudessakin säilyttää mittakaavaltaan hallittavana ja omaleimaisena verrattuna Pohjois-Suomen muihin matkailukeskuksiin.

Kaikki haastatellut yritykset kertoivat jo nykyisin tekevänsä kestäviä ja vastuullisia toimia osana liiketoimintaansa. Yleisimpiä mainittuja toimenpiteitä olivat syntyvän jätteen ja hävikin minimointi, energiankulutuksen optimointi ja kiinteistöjen remontointi energiatehokkuuden näkökulmasta. Lisäksi yritykset pyrkivät hyödyntämään paikallisia raaka-aineita sekä tekemään muita hankintoja mahdollisuuksien mukaan paikallisesti. Matkailijoita opastetaan liikkumaan luonnossa olemassa olevilla reiteillä ja minimoimaan luonnon kulumista. Esteettömyys ja yhdenvertaisuus sekä paikallisen kulttuurin ja perinteisten elinkeinojen arvostus kuuluivat myös haastateltujen yritysten periaatteisiin.

Vaikka toimenpiteitä yrityksissä toteutetaan jo nykyisin laajasti, ei yhdelläkään yrityksellä ollut kestävyttä ja vastuullisuutta ilmentävää sertifiointia tai muuta laatutunnusta. Muutamalla haastateltavalla yrityksellä kestävän ja vastuullisen toimintatavan periaatteet oli kuitenkin kirjattu yrityksen toimintasuunnitelmaan tai henkilöstön toiminnan ohjeisiin. Syitä olla hankkimatta sertifiointia olivat toiminnan pienuus ja siitä johtuva rahallisten ja ajallisten resurssien puute, epäselvät hyödyt ja puutteelliset tiedot itselle parhaiten sopivasta sertifikaatista ja sen vaatimuksista. Haastateltavat kuitenkin kokivat, että sertifiointien merkitys saattaa tulevaisuudessa korostua.

Lähes kaikki haastateltavat olivat sitä mieltä, että kestävyys ja vastuullisuus ovat luonnollinen osa liiketoimintaa Utsjoella, eikä sitä voida ajatella vain suorien taloudellisten hyötyjen näkökulmasta. Haastateltavat kuitenkin mainitsivat kestävyiden ja vastuullisuuden

kuitenkin tuovan hyötyjä myös liiketoiminnan kannattavuuden ja kasvun näkökulmasta. Näitä hyötyjä ovat muun muassa imagolliset ja markkinoinnilliset hyödyt sekä säästöt, jotka syntyvät esimerkiksi hävikin minimoimisesta ja energian kulutuksen pienenemisestä.

Haastateltavat kokivat, että asiakkaat ovat nykyisin hyvin tietoisia kestävydestä ja vastuullisuudesta osana matkailua. Etenkin nuoret erottuvat tiedostavana asiakassegmenttinä, joiden ostopäätöksiin matkailutoimijan kestävydellä ja vastuullisuudella on jo nykyiselläänkin vaikutusta. Lisäksi kokous- ja yritysmyyntissä asiakkaat saattavat vaatia tiettyä vastuullisuuden ja kestävyys-tasoa. Haastateltavat yritykset olivat kuitenkin myös sitä mieltä, että suurimmalle osalle heidän asiakkaistaan hinta ja palvelun taso ovat vielä nyt ostopäätöstä eniten määrittäviä tekijöitä, mutta vastuullisuuden ja kestävyysmerkit kasvaa koko ajan.

Yli puolet haastatelluista yrityksistä kertoi vaativansa myös yhteistyökumppaneiltaan ja alihankkijoiltaan kestävä ja vastuullista toimintaa. Tämä korostui etenkin luontomatkailu- ja ohjelmapalveluyritysten osalta, joissa vaadittavia toimintamalleja olivat esimerkiksi lähituottajien raaka-aineiden hyödyntäminen, luonnon kuormittamisen tietoinen vähentäminen, saamelaiskulttuurin autenttinen viestiminen sekä vastuullisen metsästyksen ja kalastamisen periaatteiden noudattaminen.

Suurin osa haastatelluista mainitsi kestävällä ja vastuullisella liiketoiminnalla olevan vaikutusta myös työvoiman saatavuuteen ja työntekijöiden viihtyvyyteen. Utsjoelle töihin hakeutuville alueen luonto ja rauhallisuus ovat vetovoimatekijöitä, joita tulee yritysten mukaan vaalia myös tulevaisuudessa, jotta Utsjoen alueen matkailussa turvataan osaavan työvoiman saanti. Työntekijöiden sitoutuminen kestäviin ja vastuullisiin toimenpiteisiin ovat haastattelujen yritysten mukaan yleisesti hyvällä tasolla. Suurella osalla haastatelluista toimijoista kestävyys ja vastuullisuuteen liittyvät toimintatavat käydään läpi uuden työntekijän perehdytyksen yhteydessä ja

toimintaa ohjataan omavalvonnan avulla aktiivisesti. Myös henkilöstö otettu mukaan miettimään vastuullisia ja kestäviä toimintamalleja ja ohjeistuksia.

Suurimpina haasteina kestävä ja vastuullisen matkailuliiketoiminnan osalta haastatellut yritykset mainitsivat rajalliset rahalliset ja ajalliset resurssit viedä asioita eteenpäin. Vastauksissa korostui, että vaikka kestävyys ja vastuullisuuden hyödyt ovatkin tiedossa, kasvattavat ne usein yrityksen kustannuksia lyhyellä aikavälillä. Esimerkkeinä tällaisista investoinneista haastateltavat mainitsivat muun muassa lämmitysenergia- ja valaistusratkaisujen muutokset sekä vähäpäästöiset kulkuneuvot.

Haastateltujen yritysten mukaan Utsjoella on myös ns. aluerakenteellisia haasteita, jotka jarruttavat kestävä ja vastuullisen matkailun periaatteiden mukaista toimintaa ja johtuvat pääosin Utsjoen syrjäisestä sijainnista ja pitkistä välimatkoista. Tällaisiksi haasteiksi yritykset nimesivät jätteenkeräyksen ja kierrätyksen, matkaketjut ja etenkin lentokenttäliikenteen, pitkät alueen sisäiset ajomatkat sekä lämmitysenergiavaihtoehtojen rajallisuuden. Lisäksi osa haastatelluista yrityksistä koki alueen yritysten välisen yhteistyön ja sen kehittämisen haasteeksi.

Yritysten mukaan kestävä ja vastuullisen matkailun kehittämistä jarruttaa myös se, että suuri osa asiakkaista ei ole vielä valmiita maksamaan lisää matkailuyrityksen vastuullisesta ja kestävästä toiminnasta. Lisäksi esimerkiksi julkisten tarjouskilpailujen yhteydessä vielä harvoin kestävyys ja vastuullisuuteen liittyviä vaatimuksia ja tämä ohjaa yrityksiä tarjoamaan kustannuksiltaan edullisinta vaihtoehtoa. Yritykset myös mainitsivat, että tietyillä matkailun toimialoilla kestävä ja vastuulliset toimintatavat ovat hankalia toteuttaa, vaikka tahtotilaa olisikin. Utsjoella esimerkkinä toimii etenkin revontulien katselu, joissa asiakkaita joudutaan kuljettamaan usein pitkiä matkoja autoilla, jolloin palvelua on haastava tarjota päästöttömästi.

Haastatteluissa selvänä haasteena erottuivat myös vastuullisuudesta ja kestävydestä viestiminen sekä tehtyjen toimenpiteiden näkyväksi tekeminen.

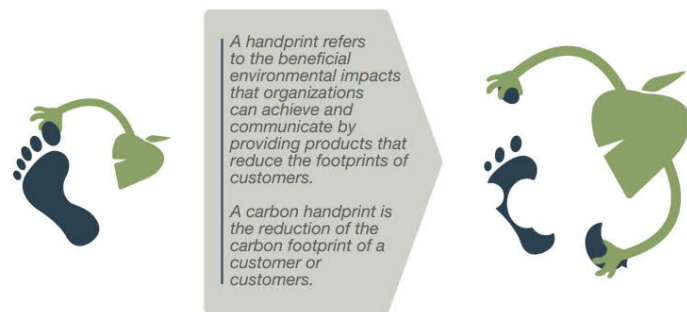
Haastatellut yritykset kaipasivatkin tukea ja koulutusta etenkin vastuullisuusviestintään, markkinointiin ja myyntiin liittyen. Lisäksi koulutustarpeissa korostuivat sertifiointit ja niistä saatavat hyödyt. Lähes kaikki yritykset suhtautuivat myös myönteisesti Visit Finlandin koordinoimaan Sustainable Travel Finland ohjelmakokonaisuuteen, joita myös alueella on toteutettu. Ohjelman hyödyistä, kustannuksista ja konkreettisista yrityksiä koskevista vaatimuksista kaivataan lisää tietoa. Utsjoen kunnan koordinoimien koulutusten ja yhteiskehittämistilaisuuksien osalta toivottiin otettavan huomioon niiden sijoittaminen yritysten kannalta sopivaan ajankohtaan. Lisäksi Utsjoen kunnan toteuttamien yhteiskehittämishankkeiden tulee haastateltujen yritysten mukaan hyödyttää laajemmin koko yritysverkostoa.

Sähköisen kyselyn osalta vastaajamäärä jäi vähäiseksi, mutta vastaukset olivat haastattelujen kanssa pääosin samansuuntaisia painotuksiltaan. Ekologisten toimenpiteiden osalta korostuivat erityisesti arkiset toimintatavat, kuten jätteiden kierrätys- ja jätemäärän vähentäminen, energia ja vedenkäytön seuraaminen ja vähentäminen sekä olemassa olevien reittien ja palvelurakenteiden hyödyntäminen luonnossa liikuttaessa. Sosiokulttuurisesta näkökulmasta yritykset toimivat vastausten perusteella Utsjoen paikallisuutta ja ominaispiirteitä hyödyntäen. Taloudellisesta näkökulmasta korostuu mm. palvelu- ja tavaraostojen hankkiminen mahdollisuuksien mukaan paikallisilta yrityksiltä. Kyselyn perusteella kehittämistarvetta vaikuttaa olevan erityisesti vastuullisuus- ja vähähiilisyysteioista viestimisessä sekä kokonaisvaltaisessa kestävyden näkökulmien huomioimisessa eli osaamisen kehittämisessä.

2.5 Matkailun hiilijalanjälki

Hiilijalanjälki – mitä se on?

Ilmastovaikutusta voidaan kuvata hiilijalanjäljen avulla. Hiilijalanjälki tarkoittaa tuotteen tai palvelun aiheuttamaa ilmastokuormaa eli sitä, kuinka paljon kasvihuonekaasuja tuotteen tai toiminnan elin-

kaaren aikana syntyy. Hiilijalanjälki ilmaistään usein hiilidioksidiekvivalentteina (CO₂e), joka ilmaisee tarkasteltavien kasvihuonekaasujen vaikutukset ilmastomuutokseen yhdellä luvulla.

Matkailun hiilijalanjälki muodostuu muun muassa matkustuksesta matkakohteeseen, majoituksesta ja aktiviteeteista. Päästöt muodostuvat suurelta osin fossiilisten polttoaineiden käytöstä, joiden kulu on suurta lentoliikenteessä ja henkilöautoilussa.

Hiilikädenjälki käsitteenä puolestaan kuvaa tuotteen tai palvelun aikaansaamia päästösäästöjä verrattuna saman kategorian keskiverto-tuotteisiin tai -palveluihin. Hiilikädenjälki voidaan myös nähdä näin ollen toimijan edistämänä vähähiilisyystekoina (tuotekehitys, matkailijan vastuullisten valintojen ohjaaminen).

Hiilijalanjälki – miksi se on tärkeää?

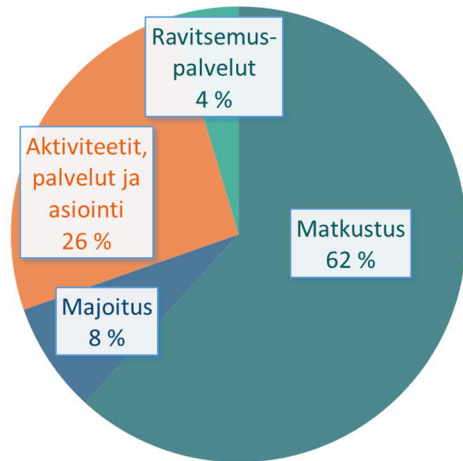
- Ymmärrys hiilijalanjäljen muodostumisesta ja siihen vaikuttavista tekijöistä auttaa matkailutoimijoita kehittämään tuotteitaan ja myös yhteistyötään vastuullisempaan ja vähähiilisempään suuntaan.
- Tulevaisuudessa hiilipäästöjen vähentämiseen kiinnitetään enemmän painetta, jolloin vähähiilisten matkustusvaihtoehtojen kysyntä korostuu.
- Lapin matkailu pohjautuu sen ainutlaatuihin luontoon, ilmastoon ja luontosuhteeseen – kunnioitus ja arvostus näkyvät yrityksen kaikissa toiminnoissa.
- Asiakkaat odottavat kohteelta kestävyyttä ja selkeää viestintää mm. ilmastoasioiden huomioimisesta.
- Matkanjärjestäjät ja muut jakelukanavat edellyttävät yhä enemmän todisteita vastuullisuus- ja vähähiilisyystoimista.
- Matkailun osuuden päästöistä odotetaan kasvavan suhteellisesti.
- Ilmastomuutos vaikuttaa siihen, mihin matkailijavirrat tulevaisuudessa suuntautuvat.
- Ilmastomuutos tulee vaikeuttamaan perinteistä talvimatkailutoimintaa.
- Vähähiilinen talous käyttää kaikki resurssit tehokkaasti. Vähähiilisessä yhteiskunnassa fossiilisten polttoaineiden käyttö on minimoitu ja kasvihuonekaasupäästöjä vähennetään.

Utsjoen matkailun hiilipäästölähteiden ja toimintojen tunnistaminen ja arviointi

Matkailun hiilijalanjälki muodostuu matkailijan palvelupolusta eli matkaketjuista matkakohteeseen, majoituksesta, aktiviteeteista ja asiointista sekä ruokailuista. Aktiviteetit, palvelut ja asiointi sisältävät mm. matkailijoiden alueella käyttämiä henkilöliikenne-, matka- opas- ja varauspalveluita sekä ostoksia. Hiilijalanjäljeksi per matkailija muodostuu 329 kg CO₂e / matkailija (kotimaiset 237 kg CO₂ ja ulkomaiset 704 kg CO₂e). Suurin osa matkailijoiden hiilijalanjäljestä muodostuu matkailijoiden matkustuksesta ja matkaketjuista (yli 60 %).

Utsjoen osalta hiilijalanjäljen arvioinnissa hyödynnettiin Etelä-Savon alueen matkailun hiilijalanjäljen laskentaa varten kehitettyä laskuria sekä Utsjoen matkailusta saatavilla olevia tunnuslukuja vuodelta 2019.

Arviot ovat suuntaa-antavia. Epävarmuustekijät liittyvät päiväkävijöiden määrän oletukseen. Rajakauppa ja ostosmatkailu on oletettu päivittäisenä asiointiliikenteenä, joten se ei ole mukana arvioissa. Matkailijamäärien oletusten taustalla toimivat 2019 matkailun tunnusluvut.

Kaikki matkailijat

Toiminto	Hiilijalanjälki kg CO ₂ e	kg CO ₂ e/ matkailija
Matkustus	6 923 533	203
Majoitus	881 600	26
Aktiviteetit, palvelut ja asiointi	2 882 788	74
Ravitsemuspalvelut	519 900	15
Yhteensä	11 207 820	329

Kotimaiset matkailijat

Toiminto	Hiilijalanjälki kg CO ₂ e	kg CO ₂ e/ matkailija
Matkustus	4 023 712	144
Majoitus	617 120	22
Aktiviteetit, palvelut ja asiointi	1 633 151	58
Ravitsemuspalvelut	363 930	13
Yhteensä	6 637 913	237

Ulkomaiset matkailijat

Toiminto	Hiilijalanjälki kg CO ₂ e	kg CO ₂ e/ matkailija
Matkustus	2 899 821	483
Majoitus	264 480	44
Aktiviteetit, palvelut ja asiointi	814 865	151
Ravitsemuspalvelut	155 970	26
Yhteensä	4 224 165	704

Hiilijalanjäljen laskeminen tapahtuu eri toimintojen päästökertoimien avulla. Hiilijalanjälkilaskentaan ei ole olemassa yhtä tiettyä laskentatapaa tai laskentamallia. Seuraavassa muutamia esimerkkejä eri liikennevälineiden päästökertoimista (lähde: [LIPASTO \(vtt.fi\)](http://LIPASTO.vtt.fi))

Kulkuväline	Päästökerroin, g CO ₂ e/hkm
Henkilöauto	89
Juna	0
Linja-auto / pikkubussi	41
Lentokone, lyhyet lennot	259
Lentokone, pitkät lennot	178
Moottorikelkka, 2-tahti/4-tahti	426 / 267
Mönkijä	340

Seuraavassa esitetään esimerkkejä Utsjoen näkökulmasta suunta antavasti.

HENKILÖAUTO KESKIMÄÄRIN (1 hlö)

- 1400 km: 126 kg CO₂e / kg
- 330 km: 29 kg CO₂e / kg

LENTOKONE EDESTAKAISIN

- HKI-IVL-HEL: 331 kg CO₂e / kg
- K-Eurooppa-HKI-K-E: 522 kg CO₂e / kg
- Kaukomaat-HKI-K-E: 1620 kg CO₂e / kg

PIKKU-BUSSILLA KESKIMÄÄRIN (keskim. 14 hlö)

- 1400 km: 58 kg CO₂e / kg
- 330 km: 14 kg CO₂e / kg

Matkaketjut – Kokonaispäästöt saapumismuodoittain

Ruoka

Ruoan hiilijalanjälki voi vaihdella suuresti. Paikallis-, lähi- ja kasvis-vaihtoehtoilla on mahdollista alentaa ruoan hiilijalanjälkeä. Ruoan ilmastovaikutukseen eli hiilijalanjälkeen vaikuttaa se, miten ruoka on viljelty, lannoitettu, kasvatettu, korjattu ja jalostettu.

Etelä-Savon selvityksessä (XAMK, 2019) ruoan hiilijalanjälkeä on arvioitu aiempien tutkimustulosten valossa kustannusperusteisesti kertoimella $\text{kg}/\text{CO}_2/\text{€}$: 0,3. Esimerkiksi 20 euron annos tarkoittaa 6 $\text{kg CO}_2\text{e} / \text{hlö}$.

Esimerkkejä muutamista tyypillisistä raaka-aineista (lähde: www.mamk.fi/vahimat)

	PORO, RIISTA (raaka) • 2,5 $\text{kg CO}_2\text{e} / \text{kg}$
	LOHI • 1-5 $\text{kg CO}_2\text{e} / \text{kg}$
	NAUTA • 25-50 $\text{kg CO}_2\text{e} / \text{kg}$
	KANA • 3-7 $\text{kg CO}_2\text{e} / \text{kg}$

Ruoan hiilijalanjäljen laskemiseen löytyy laskureita:

- [CO2-laskuri | Unilever Food Solutions](https://www.unileverfoodsolutions.com)
- www.mamk.fi/vahimat

Majoitus

Majoituksesta aiheutuva hiilidioksidipäästö per matkailija on kytkök-sissä mm. sijaintiin, olosuhteisiin, rakennuksen ikään, kokoon, läm-mitystapaan, energiatehokkuuteen sekä energia- ja vedenkulutuk-seen.

Tyypillisenä vaihteluvälinä majoittujaa ja yhtä yötä kohden voidaan pitää 8-15 $\text{kg CO}_2\text{e}$. Öljylämmitteisen hotellin osalta luku on huo-mattavasti suurempi: noin 30 $\text{kg CO}_2\text{e}$. Tarkat luvut edellyttäisivät kunkin majoituskohteen erillistä hiilijalanjälkilaskentaa.

Seuraavassa taulukossa esimerkkejä eri majoitustyyppien keskimääräisistä hiilijalanjäljistä majoittujaa ja yhtä yötä kohden Etelä-Savon tutkimuksen (XAMK, 2019) mukaan.

Majoitustyyppi	Hiilijalanjälki, kg CO ₂ e
Hotelli	15
Kesähotelli	8
Huoneistohotelli	11
Maatilamajoitus/B&B	14
Vuokramökki	14
Vuokra-asunto	14
Leirintäalue	9
Teltta-alue	12

Aktiviteetit

Matkailun ohjelmapalveluista on toistaiseksi vähän tutkittua tietoa eri matkailutuotteiden tasolla (moottorikelkka-, poro- ja koiravaljakosafarit, lumikenkäretket, kalastusretki, maastopyöräily, välinevuokraus, tms.). Kuljetukset aktiviteettikohteisiin (huomioiden kohteiden lämmitysmuodot), valmistelutyöt ja ruokailujen järjestäminen vaikuttavat myös hiilijalanjälkeen. Liikunnalliset ja lihasvoimalla tuotetut aktiviteetit ovat luonnollisesti hiilijalanjäljeltään alhaisempia kuin moottoroidut.

Moottoroituja aktiviteetteja voi arvioida seuraavan taulukon perusteella. Esimerkiksi 30 kilometrin kelkkasafari 2-tahtisilla moottorikelkoilla.

	Mönkijä	4-tahti kelkka	2-tahti kelkka
Päästöt [g/polttoainelitra]	2271	1066	1703
Kulutus (l/100 km)	15	15	15
Kulutus per kilometri (l)	0,15	0,15	0,15
Päästöt per kilometri (g CO ₂ e)	341	160	256
Päästöt per kilometri (kg CO ₂ e)	0,34	0,16	0,26
Esimerkki 30 kilometrin moottorikelkkasafari			
kg CO ₂ e per reissu (1 hlö/kelkka)	10,2	4,8	7,7
kg CO ₂ e per reissu (2 hlö/kelkka)	5,1	2,4	3,8

Esimerkiksi ActiveHolidayFinland ilmoittaa tuotteestaan:

- Katsele revontulia mukavimmalla mahdollisella tavalla! Jokaiselle päivälle on oma aktiviteettinsa: husky-retki 3h, lumikenkäretki 4h ja moottorikelkkaretki porotilalle 4h. Nauti talvesta uudella tavalla! HIILIJALANJÄLKI: 61.36KG CO₂ ekv / henkilö / pv. Pakettiin kuuluu 2 yötä 2 hengen hotellihuoneessa ja 1 yö revontulikuplassa, aterioina täyshoito ja kuljetukset Ivalosta.

2.6 Poronhoidon vastuullisuus ja hyvät käytänteet

Yleistä poronhoidosta Utsjoen alueella

Poronhoidon vastuullisuuden nykytilaa, toimintamalleja ja hyviä käytänteitä määriteltäessä on keskeistä tunnistaa yleisesti Utsjoen alueella poronhoitotyöhön liittyvät poronhoitotavat. Poron vuodenvierailu rytmittää poronhoitotyön ja poronhoitotavat voivat vaihdella poronhoitoalueella alueittain ja Utsjoella myös esimerkiksi tokkakuntien välillä.

Poroerotukset ajoittuvat syys-tammikuulle. Syksyllä porot tulevat kiihkaan syys-lokakuun vaihteessa, jolloin hirvaat keräävät vaatimet rykimäparttioihin (pienet porotokat). Parttiot kootaan yhteen suuremmiksi tokiksi ja ohjataan eli kuljetetaan erotusaitoihin poroerotuksien varten. Porojen kokoaminen ja kuljettaminen tapahtuu sulan maan aikana mönkijöillä ja lumiaikana moottorikelkkoja käyttäen. Myös pienhelikoptereita käytetään monin paikoin porojen etsimisessä, kokoamisessa ja kuljettamisessa. Erotuksessa porot ajetaan erissä pienempään aitaukseen eli kirnuun, jossa teuras- ja eloporot erotellaan toisistaan ja siirretään edelleen pienempiin karsinoiden. Elämään jäävät siitosporot lasketaan ja merkitään omistajan poroluetteloon. Poron karvaan viilletään näkyvät lukumerkit, jotta nähdään sen jo käyneen erotuksessa. Utsjoen paliskunnissa poroja myös keskitalvella ”ratkotaan” eli erotellaan tokkakunnittain eloporot omaksi tokakseen.

Erotuskauden jälkeen alkavat poronhoitajien talvityöt, joista tärkeimpänä on porojen paimennus. Saamelaisen kotiseutualueella Utsjoella poroja pidetään talviaikana koossa tokkana paimentamalla niitä tokkakunnittain moottorikelkan avulla. Paimentamisen apuna käytetään osittain heinää, jolloin tokkapaimennus on helpompaa ja petovahingot vähenevät. Huhtikuussa vasomiesajan lähestyessä porot lähtevät kulkemaan tokista kulkemaan kohti vasoma-alueitaan ja kesälaitumia.

Utsjoen poronhoidon hyvät käytänteet

Utsjoen poronhoidon vastuullisuuden nykytilaa ja käytänteitä tunnistettiin yhdessä alueen paliskuntien edustajien kanssa työpajassa Karigasniemellä marraskuussa 2020. Työpajassa hahmotettiin nykyisiä toimintamalleja edellä kuvatun poron vuodenvierailun mukaan, selvitettiin mahdollisia ongelmia ja haasteita, sekä tunnistettiin hyviä käytänteitä ja ratkaisumalleja vastuullisuuden ja vähähiilisuuden edistämiseksi.

Keskeisiä esiin nousseita hyviä käytänteitä Utsjoella ovat ainakin seuraavat:

- Porojen kokoamisessa käytetään droneja sekä pienhelikoptereita erotustyön tehostamiseksi sekä luonnossa liikkumisen vähentämiseksi.

- Porojen ruokinnassa käytettävästä talvirehusta osa ostetaan paikallisesti, jossa käyttämättömiä viljelypeltoja on hyödynnetty uusiokäytössä rehun kasvattamiseksi. Paikallisen rehun tuottamisella on tulevaisuudessa myös potentiaalia.
- Porojen hyvinvointia edistää se, että porot saavat olla rauhassa ja toteuttaa kiertävää luontaista laidunkiertoa kaaoksen aikana jokilaaksoon ja keväällä tunturiin. Tämä edistää luontaiselinkeinon säilymistä ja vaikuttaa myös poronlihan laadukkuuteen. Luontainen laidunkierto on toteutettu ilman väliaitoja, mutta paliskuntien ulkorajat on aidattu. Tämä tarkoittaa aidanhuollollisten töiden osalta merkittävää säästöä. Vain aitaamalla paliskuntien ulkorajat, mahdollistetaan Utsjoella vapaa liikkuminen ja vaivaton maaston käyttö niin muiden maankäyttäjien kuin porojen luontaisen liikkumisen osalta.
- Poroja ei tarhata talvikaudella ja ruokinta tapahtuu luonnossa. Ruokinnan kesto riippuu vuodesta ja olosuhteista. Tällöin porotokka pysyy paremmin kasassa ja suojassa petovahingoilta.
- Porojen teurastus tapahtuu osin paikallisesti ja poronlihaa myydään paljon paikallisille poronlihan jatkojalostajille.
- Poronhoitokulttuurin ylläpitämistä ja säilymistä edistetään paikallisten koulujen kanssa mm. siten, että koululaiset voivat kartuttaa luokkaretkirahastoaan esimerkiksi poronhoitoon liittyvillä siivoustöillä.
- Skalluvaaran erotuskoulu on ainoa laatuaan Suomessa – erotusten aikaan lapset saavat opiskella lähellä vanhempia ja nykyään koulussa on myös välillä lapsia, joiden vanhemmat eivät ole porotaloudessa. Lapsilla on tavallista koulua ja lisäksi osallistutaan porotöihin.

Matkailutoimintojen ja poronhoidon yhteensovittamisen näkökulmasta matkailijoille suunnatut lähireitit ovat olleet onnistuneita pienentämällä poronhoitoon liittyviä haittoja. Yleensäkin matkailijoiden pysyminen opastetuilla reiteillä on suotuisampaa poronhoidon kannalta. Edellä mainitut seikat kuvastavat jo käytössä olevia toimintatapoja, joita on mahdollista laajentaa koko aluetta koskeviksi yhteisiksi hyviksi käytänteiksi.

Vastuullisen matkailun ja poronhoidon yhteensovittamisen näkökulmasta keskeisiä kehittämistarpeita ovat erityisesti yhteisten pelisääntöjen ja toimintatapojen luominen. Lisäksi ulkopaikkakuntalaisten lisääntynyt metsästys (koirien ja mönkijöiden käyttö) on aiheuttanut haasteita osin katkaisemalla luontaisen laidunkierron ja hajotamalla tokkia. Porojen rehuruokinnassa käytettäviä muovikääreitä jää joissakin paikoissa luontoon, joiden keräämistä pois luonnosta on pyritty ohjeistamaan poronhoitajille. Maastopyöräilyn suosion kasvu tulevaisuudessa saattaa vaikuttaa paikalliseen poronhoitoon, johon on mahdollista varautua tulevaisuudessa (reitit, opasteet, ohjeistuksen kehitys).

2.7 Yhteenveto vahvuuksista sekä ongelmakohdista ja haasteista

Vahvuudet

Toimijat

- Pääosa yrityksistä toimii jo nykyisin vastuullisesti osittain tiedostamattaan.
- Yrityksillä on tahtotila kehittää toimintaansa yhdessä entistä vastuullisemmaksi sekä lisätä osaamistaan tulevaisuudessa.
- Aitous ja paikallisuutta korostetaan palveluiden tuottamisessa ja markkinoinnissa.

Alue

- Arktinen luonto ja sen erityispiirteet sekä kulttuuri ovat myyntivaltteja, jotka tukevat myös Utsjoen matkailun kestävyyttä ja vastuullisuutta.
- Utsjoen matkailu on kehittynyt hallitusti ja matkailun mitataaava on pysynyt rajattuna.
- Matkailubrändin asiakaslupaukset ovat vastuullisia jo itsessään.

Ongelmakohdat ja haasteet

Sijainti

- Matkaketjut ovat pitkiä ja kuljetuksista aiheutuu merkittäviä hiilidioksidipäästöjä.
- Alueen sisäinen liikkuminen ja joidenkin kohteiden saavutettavuus on haasteellista pitkien välimatkojen sekä puuttuvan tieverkoston vuoksi.

- Kunnallisteknisen infrastruktuurin (energia ja jätehuolto) kehittämisen haasteet pinta-alaltaan laajan kunnan ja kolmen kylän alueella.

Yhteistyö

- Toimijoiden välinen vähäinen keskinäinen vuoropuhelu.
- Poronhoidon ja matkailun välinen yhteistyö: yhteisten pelisääntöjen, toimintatapojen ja vastuukysymysten puuttuminen matkailuliiketoiminnan harjoittamisessa.
- Poronhoito ja metsästysmatkailu: vastuullisen metsästysmatkailuetiketin puuttuminen ja tiedonvaihdon hajanaisuus porojen liikkumisesta metsästysaikana.

Palveluiden tuottaminen, markkinointi ja viestintä

- Arkisten vastuullisuustekojen ja paikallisen omaleimaisuuden näkyväksi tekeminen yrityksissä.
- Matkailutuotteiden kestävyden ja vastuullisuuden kehittäminen ja näkyväksi tekeminen.
- Ekologisten saavutettavuusmuotojen ja liikkumistapojen esiintuominen.
- Reittien helppo saavutettavuus digitaalisesti ja fyysisesti.

Resurssit

- Matkailuyritysten rajalliset rahalliset ja ajalliset resurssit kehittämiseen.
- Vähähiilisyys- ja vastuullisuustekojen kustannusten siirtäminen asiakkaalta perittäviin hintoihin.

3 Vastuullisuus- ja vähähiilisyysohjelma

Vastuullisuus- ja vähähiilisyysohjelma perustuu Utsjoen matkailun nykytilassa havaituille ongelmakohdille, vahvuuksille sekä visiolle ja tavoitteille. Visiota ja toimenpiteitä on määritelty työpajoissa Utsjoella marraskuussa 2020 sekä helmikuussa 2021.

Ohjelman tarkoituksena on antaa suosituksia matkailuyrityksille, poronhoitajille, aluemarkkinointiorganisaatiolle sekä muille toimijoille toteuttaa omia vastuullisuuteen ja vähähiilisyyteen liittyviä kehittämistoimenpiteitä ja näin ollen edistää koko Utsjoen matkailualueen kokonaisuutena.

3.1 Visio ja vastuullisuustavoitteet

Utsjoen visio tiivistää kehittämisen tahtotilan ja päämäärät vastuullisuuden ja vähähiilisyyden kehittämiseksi. Utsjoen matkailun päämääränä on tukea paikalliskulttuurin ja perinteisen elämäntavan säilyttämistä, jolloin sekä matkailijat että yrittäjät ymmärtävät mitä vastuullisuus on.

Matkailuyrittäjien verkosto on sitoutunut Utsjoen vastuulliseen ja vähähiiliseen toimintatapaan

- Matkailutuotteet ovat vastuullisia.
- Matkailuyrittäjät tuovat esiin läpinäkyvästi toimintansa vastuullisuuden ja vähähiilisyyden.

Utsjoen henki: matkailija kokee Utsjoen kolme kylää ja paikalliskulttuurin aidosti

- Matkailun mittakaava on hallittua ja taloudellisesti kannattavaa. Matkailijat eivät häiritse paikallisten arkea, mutta matkailu on tärkeä työllistäjä.
- Paikallisuuden huomioimisen hyödyt näkyvät alueen eri toimialoilla.

- Matkailijat ymmärtävät mitä on nykyaikainen porotalous ja saamelaisuus.

Utsjoella kaikki voivat kokea arktisen luonnon ja villin erämaan vastuullisesti ja turvallisesti

- "EXPLORE Without a Trace – Jälkiä jättämättä": Utsjoella käydään ja koetaan elämyksiä jälkiä jättämättä.
- Helppokulkuiset lähireitit ja erämaakohteet ovat saavutettavissa.
- Matkailijat ovat vastuullisuustietoisia, jotka haluavat toimia alueella vastuullisesti ja paikallista luontoa ja kulttuuria kunnioittaen.
- Matkailijoille tiedotetaan aktiivisesti vastuullisista tavoista kokea Utsjoki.

3.2 Matkailuyrityksille suunnatut suositukset ja toimenpiteet

Vastuullisuusjohtaminen

- Arvioi ja kehitä omaa tarjontaasi peilaten sitä Utsjoen matkailubrändin arvolutauksiin sekä vastuullisuusvisioon ja tavoitteisiin. Laadi kehityskohteisiin pohjautuva dokumentoitu kehittämissuunnitelma ja hyödynnä STF-polkua tai mahdollisia sertifikaatteja. Mittaa toimintasi hiilijalanjälkeä ja tuo tuloksia esille.
- Luo yrityksellesi kestävän ja vastuullisen matkailun huoneentaulu. Tämä toimii hyvänä ja konkreettisena ohjeena sekä henkilöstölle että asiakkaille. Näytä, että olet pohtinut näitä asioita!
- Pyri kehittämään ympärivuotista tarjontaa ja hyödyntämään paikallisuutta mahdollisimman kattavasti (työllisyys, paikalliset ja -palveluntarjoajat yms.). Paikallisuuden ympärille voi aina kehittää vetovoimaisen tarina.
- Kehitä omaa ja henkilöstösi osaamista! Visit Finland tarjoaa runsaasti tietoa kestävän ja vastuullisen matkailuliiketoiminnan kehittämisestä sekä online-materiaalien että erilaisten koulutusten muodossa. Esitä myös aktiivisesti kunnan suuntaan toiveita koulutustarpeista.
- Edellytä myös yhteistyökumppaneiltasi ja alihankkijoiltasi vastuullista toimintaa. Voit esimerkiksi laittaa jonkun vastuullisuuden osa-alueen kriteeriksi kilpailuttaessa.
- Ohjaa ja valista asiakkaitasi toimimaan vastuullisesti luontoarvot, kulttuurisensitiivisyys sekä erityispiirteet huomioiden. Tietämättömyys on usein suurin este vastuullisen ja kestävä toiminnan tiellä.

- Viesti käytännöistäsi! Kerro siitä mitä jo nyt teette ja tuo teot näkyväksi esim. myynti- ja markkinointitoimenpiteissä.
- Huomioi esteettömyyttä laajemmin inklusiivisen matkailun vaatimukset palvelutarjonnassa. Inklusiivinen matkailu tarkoittaa, että jokainen asiakas ikään, sukupuoleen, fyysisiin ominaisuuksiin (esteettömyys), seksuaalisuuteen tai uskontoon katsomatta voi käyttää palveluita ja kokea elämyksiä tasa-arvoisesti.

Luontomatkailutuotteet, aktiviteetit ja ohjelmapalvelut

- Kehitä olemassa olevia matkailutuotteita entistä vastuullisemmiksi ja luo vastuullisuustuotteiden palvelutarjoamaa. Huolehdi myös, että ohjelma- ja elämyspalveluiden osalta viranomaisten edellyttämä turvallisuussuunnitelma on laadittu.
- Huomioi vastuullisuus myös palveluiden tuotekuvauksissa. Matkailupalveluiden aitous, elämyksellisyys, terveys ja turvallisuus ovat tärkeimmät peruspilarit.
- Eläinmatkailutuotteissa tuo esiin eläinten hyvinvointi (porojen hoitaminen ja hyvinvointi) ja kerro miten hyvinvointia edistetään. Sovi yhteistyökumppaniesi kanssa pelisäännöistä, toimintatavoista ja vastuista (mm. poroerotustapahdotumat).
- Metsästysmatkailun osalta ohjeista asiakkaitasi mm. koirien käytöstä, ekologisesta liikkumisesta luonnossa, poronhoidon huomioimisesta, saaliin kunnioituksesta ja hyödyntämisestä sekä lupakäytännöistä.
- Kalastusmatkailun osalta ohjeista asiakkaitasi saaliskalan mahdollisesta vapauttamisesta, asianmukaisesta ja kunnioittavasta käsittelystä, saaliskiintiöistä sekä lupakäytännöistä. Veneiden moottorien osalta hyödynnä sähkömoottoreita, mikäli mahdollista.
- Moottorikelkkasafareiden osalta siirry mahdollisuuksien mukaan vähäpäästöisiin 4-tahtisiin moottorikelkkoihin tai sähkökelkkoihin sekä suosi ryhmäkuljetuksia. Hiilidioksidipäästöjen kompensoinnilla hiilinieluihin (esim. <https://nordicoffset.fi>) voit tuoda esiin vastuullisuutta.
- Tuotteista lihasvoimalla tehtäviä aktiviteetteja osaksi palvelutarjontaa (esim. pyöräily, lumikenkäily ym.).

- Tuotteista lähireitit osaksi palvelutarjontaa sekä ohjaa yleisesti omatoimisia matkailijoita käyttämään merkittyjä reittejä sekä roskattomaan retkeilyyn.

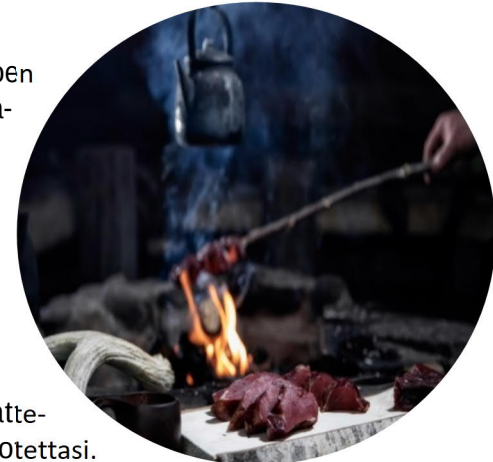

Majoitustoiminta

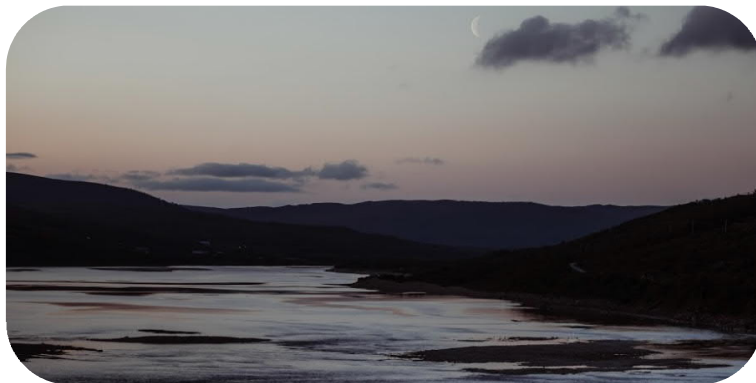
- Erilaisten majoituskonseptien kehittämisessä (esim. elämys-majoitus) huomioi Utsjoen paikallisuus ja aidot tarinat.
- Hyödynnä energiansäästöratkaisuja! Led-valot, älykkäät valaistusratkaisut sekä liiketunnistimet voivat olla alkuinvestointeina suurempia kuin perinteiset ratkaisut, mutta säästöä syntyy pitkällä aikavälillä.
- Öljy- ja sähkölämmityksestä maalämpöön! Investointina suuri, mutta hyödyt tässäkin nähtävillä pitkällä aikavälillä.
- Vaihda sähkösojimus hiilivapaaseen sähköön. Helppo ja tehokas toimenpide, jota voi helposti hyödyntää myös yrityksen markkinoinnissa.
- Käytä vain ympäristömerkittyjä puhdistus- ja pesuaineita.
- Pyri vähentämään liinavaatteiden ja pyyhkeiden pesua asiakkaita tiedottamalla (esim. samaa pyyhettä voi käyttää useamman päivän ja liinavaatteita ei turhaan vaihdeta kesken majoittumisen).
- Tiedota asiakkaita veden käytöstä ja veden säästämisestä ja seuraa tiedottamisen tehoa vedenkulutusta mittaamalla.
- Sääda veden paine hanoissa ja suihkuissa vettä säästäväksi.
- Lajittele ja kierrätä jätteet mahdollisuuksien mukaan. Mikäli kunnassa ei ole esim. muovin kierrätyspistettä, voit luoda oman kierrätyspisteen ja kuljettaa jätteet keskitetysti muutamman kerran vuodessa kierrätykseen. Tähän sisältyy myös markkinoinnillinen mahdollisuus!

Ravitsemustoiminta

- Tuo esiin Utsjoen paikallinen ruokakulttuuri, tarinat sekä paikallisen ruoan alkuperä. Varmista raaka-aineiden puhtaus ja korosta sitä asiakkaalle.
- Kehitä sesonkiajattelua osana ruokatuotettasi. Paikalliset raaka-aineet ja vuoden kierto tarjoavat paljon mahdollisuuksia uudenlaisten ruokatuotteiden kehittämiseksi!
- Ilmoita asiakkaalle ruoan alkuperä ja hiilijalanjälki esimerkiksi ruokalistassa tai tarjoilijan ilmoittamana.
- Tee ostot suoraan paikallisilta tuottajilta sekä kehitä muiden lähiruoan ja raaka-aineiden hankintaketjuja yhdessä muiden yritysten kanssa.
- Tiedota ja ohjaa asiakkaita hävikin minimointiin.
- Korvaa naudan ja sian liha mahdollisuuksien mukaan muulla kotimaisella proteiiniähtteellä.
- Henkilö- ja tavarakuljetukset.
- Tuo esiin Utsjoen saavutettavuutta ja oman yrityksesi saavutettavuutta julkisin kulkuyhteyksin.
- Järjestä taksilain puitteissa yhteiskuljetuksia lentokentältä.

- Kehitä yhdessä kunnan ja alueorganisaation kanssa erilaisia yhteistoimintamalleja henkilö- ja tavarakuljetusten optimoinnin osalta.
- Pyri optimoimaan tavarankuljetukset ja sopimaan mahdollisuuksien mukaan yhteishankinnoista muiden yritysten kanssa.
- Huolehdi, että yrityksesi henkilökuljetuksissa käytettävä kalusto on vähäpäästöinen, turvallinen ja määräaikaishuollettu.
- Investoinnit ja muuta yleistä.
- Suosi puurakentamista ja pohdi rakentamista myös elinkaarirajattelen näkökulmasta.
- Kaikkea rakentamisessa tarvittavaa ei tarvitse ostaa uutena, vaan kierrätysmateriaalit tarjoavat usein kustannustehokkaan vaihtoehdon.
- Käytä mahdollisuuksien mukaan energiatehokkaita laitteita ja koneita.
- Vaihda vesikalusteet vettä säästäviin ratkaisuihin (vedettömät pisuaarit, automaattihanat ym.).

3.3 Alueorganisaatiolle suunnatut suositukset ja toimenpiteet

Vastuullisuusjohtaminen ja toimenpiteiden jalkautus

- Perustakaa vastuullisuustiimi, jossa on alueorganisaation sekä Utsjoen matkailuyritysten edustus.
- Laatikaa vastuullisuus- ja vähähiilisyysohjelmalle vuosittainen toimintasuunnitelma ja seurakaa sen toteutumista.
- Resursoikaa vastuullisuuskoordinaattori (esim. hankkeistus), joka luo jatkumoa kestävän ja vastuullisen matkailun jalkauttamiseen yritys- ja aluetasolla.
- Osallistukaa yhdessä Inari-Saariselkä -alueen kanssa Sustainable Travel Finland – merkin hakemiseen matkailualueella.
- Ottakaa käyttöön hiilijalanjälkityökalu (VÄLKKY-hankkeessa valittava työkalu) ja opastakaa yrityskenttää sen käyttöön-otossa ja hyödyntämisessä.

Aluetason markkinointi ja yritysten kannustaminen

- Nostakaa Eplore Utsjoki -matkailusivustolle vastuullisuusosio, jossa tuodaan esille vastuullisuustavoitteet sekä tavoitteiden edistämiseen sitoutuneet yritykset.
- Tuokaa Utsjoen matkailubrändin osalta esiin vastuullisuuden huomioiminen matkailualueen tasolla sekä vinkkejä vastuullisiin tapoihin vierailla Utsjoella. Tämä luo asiakkaille kuvan toimivasta kokonaisuudesta, joka täyttää matkailumarkkinoinnin asettamat lupaukset.
- Luokaa viestintään ja markkinointiin yhteiset pelisäännöt yhdessä yritysten kanssa. Sopikaa hyvistä vastuullisuusviestintäkäytännöistä (mm. kuvien käyttö, ydinviestit sekä viestinnän sävy).

- Opastakaa ja kannustakaa yrityksiä tuomaan vastuullisuus ja kestävyys kiinteäksi osaksi yrityksen liiketoimintaa ja viestintää (mm. koulutukset ja valmennukset, ohjeistukset sekä opaat henkilökunnalle ja asiakkaille, valmiit työkalut, kannustaminen sertifiointeihin).
- Kannustakaa vastuullisuusasioissa edelläkävijäyrityksiä jakamaan vinkkejä, hyviä käytäntöjä sekä vastuullisuus- ja vähähiilisyystekojen hyötyjä muille alueen yrityksille. Edistää sertifiointien käyttöönottoa yrityksissä.
- Selvittääkää "vastuullisuusteko" tai "päästökompensaatio" -mallin luomista Utsjoen kulttuurisensitiiviseen ympäristöön ja sen luontoarvoihin (esim. poroelinkeino, Tenon lohi, reitit ja ylläpito, vaikea saavutettavuus). Malli voi olla matkailijalle suora rahallinen korvaus tai vastuullisuustuotteen leima.

3.4 Kunnalle suunnatut suositukset ja toimenpiteet

Yhteistyö, verkostot ja osallisuus

- Sitoutukaa Hinku-verkoston toimintaan (Hiilineutraalisuomi > Hinku-verkosto).
- Tehkää yhteistyötä Inarijärven matkailualueen kansainvälisen kestävä matkailun toimintamallin kanssa lentokenttäkuljetusten, E75-tienvarsilevähdysalueiden kehittämisen sekä bio- ja muovijätteen keräyksen kanssa.

Vastuullinen infrastruktuuri ja hankinnat

- Korostakaa vähähiilisyiden merkitystä rakentamisessa ja maankäytössä (kaavoitus, tontinluovutusehdot, rakennustapaohjeet jne.).
- Suosikaa julkisessa rakentamisessa luontoa ja paikallisuutta, uusiutuvuutta sekä vastuullista imagoa korostavia materiaallivalintoja (mm. puu, kivi, uusio- ja kierrätysmateriaalit).
- Kestävien hankintojen toteutuksessa ottakaa läpileikkäavasti huomioon vähähiilisyys, kestävyys ja kiertotalous (tarkistuslista hankintoja varten).
- Huolehdi tienvarsien levähdysalueiden, taukopaikkojen sekä reitistöjen viihtyisyydestä ja jätehuollosta (roska-astiat, wc).

Kyläkeskusten viihtyisyyden ja vetovoimaisuuden parantaminen

- Laatkaa ja toteuttakaa kylien pääväylän maisemointisuunnitelma. Huomioikaa vähähiilisten ratkaisujen mahdollisuudet ja laatkaa käyttöönottosuunnitelma: led-tekniikka, tunnistimet, energiansäästö, valosaasteen vähentäminen.

- Laatikaa opasteet ja infopakettit lähireiteille ja -kohteisiin. Tuokaa esille vinkkejä vastuullisesta ja vähähiilisestä toiminnasta matkailijoille suunnattavassa informaatiossa.

Vastuullisen liiketoimintaympäristön mahdollistaminen

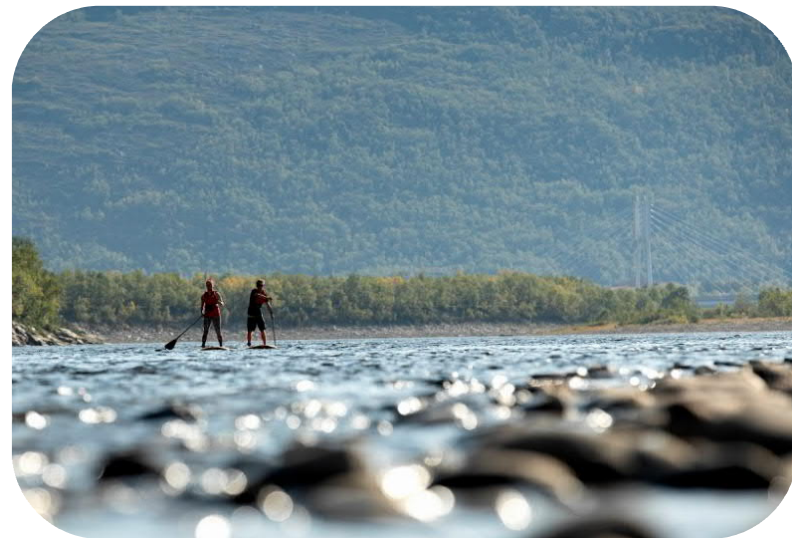
- Selvittääkää ja kartoittakaa yhdessä yritysverkoston kanssa: pesulapalvelut ja vastaavat tukitoiminnot, jätteenkeräys, kuljetukset, yhteishankinnat. Selvittääkää innovatiivisia tapoja yhdistellä eri toimintoja (esim. jätekeräys ja kierrätys, koululaiskuljetukset, lentokenttäkuljetukset).
- Selvittääkää yhteiskuljetusmahdollisuudet ja kuljetusten koordinointi yhdessä Inarijärven matkailualueen kanssa.
- Laatikaa suosituksia ja ohjeistuksia nykyisille ja uusille toimijoille vastuullisesta yritystoiminnasta ja sijoittamisesta Utsjoella. Sitouttakaa toimijoita vastuullisuustavoitteiden saavuttamiseen yhdessä alueorganisaation kanssa. Pohtikaa kannustimien kehittämistä vastuullisuussitoumuksista.

Yritysten aktivointi rahoituksen hakemisessa kehittämistoimenpiteisiin ja vähähiilisyyssinvestointeihin

- Seuratkaa rahoitusmahdollisuuksia ja viestikää niistä aktiivisesti.
- Organisoikaa ja resursoikaa seuranta ja neuvonta.
- Laatikaa valmiit lomakkeet, ohjeistukset ja tarkistuslistat hankeideoiden käsittelyyn.
- Hyödyntäkää kansalliset ja kansainväliset (ml. EU) rahoitusinstrumentit (elvytyspaketit, Green Deal jne. – vihreys, vähähiilisyys ja digitaalisuus korostuvat) kunnan omissa hankkeissa sekä yhteishankkeissa koulutus- ja tutkimuslaitosten, 3. sektorin ja yritysten kanssa.

Tiedottamisen tehostaminen vastuullisuusasioista

- Järjestäkää kuntalaisten ja yrittäjien yhteisiä tilaisuuksia kestävyys ja vastuullisuus teemoihin liittyen. Aktivoikaa kuntalaisia erityyppisillä kampanjoilla (ympäristön siisteys talkooina, vähähiiliset valinnat ym.).
- Säännöllinen tiedottaminen vastuullisuus-, kestävyys- ja vähähiilisuusteista.
- Kertokaa palveluista kunnan internet-sivuilla ja digitaalisissa karttapalveluissa: wc:t, septitankkien tyhjennyspisteet, mahdolliset sähköautojen latauspisteet, laajakaistaverkot, jätteenkeräys- ja kierrätyspisteet. Huolehdi monikielisyydestä ja esteettömyyden vaatimuksista.

3.5 Poronhoidolle suunnatut suositukset ja toimenpiteet

Maastossa liikkuminen ja reitit

- Hyödynnä olemassa olevia reittejä mahdollisuuksien mukaan.
- Hyödynnä porojen kokoamisessa pienhelikoptereita ja droneja mahdollisuuksien mukaan maastoajoneuvojen sijaan.

Porojen ruokinta

- Pyri vähentämään ruokinnasta aiheutuvaa maastoliikennettä optimoimalla ja suunnittelemalla rehun kuljetukset. Kokoa rehupaalien muovit pois maastosta.
- Vuokraa käyttämättömiä viljelypeltoja uusiokäyttöön paikallisen rehun kasvattamiseksi.
- Hyödynnä paikallisesti tuotettua rehua ruokinnassa mahdollisimman kuljetusten minimoimiseksi.
- Edistä talviruokintaa: tokka pysyy paremmin kasassa, suoja petovahingoilta sekä säästää erotusvaiheen työ määrää.
- Edistä porojen luontaista laidunkiertoa sillä se edistää vähähiilisyttä: maaperä ei tukehdu porojen raivatessa tilaa kasveille selviytymiseen.

Poronlihan paikallisuus

- Hyödynnä paikallista teurastamoa ja pyri edistämään lihan käsittelyn ja jalostamisen paikallisuutta.
- Pyri myymään poronlihaa paikallisille yrityksille.

Yhteistyön kehittäminen matkailun kanssa

- Yhteistyössä on voimaa! Rakenna toimivaa yhteistyötä aktiivisella vuoropuhelulla alueen matkailuyritysten kanssa sekä viestintäyhteistyötä kunnan kanssa poronlihatuotannon maineen edistämiseksi.
- Laatikaa yhteisiä pelisääntöjä ja vakioituja toimintamalleja. Selkeät toimintatavat tuovat suoria hyötyjä ja auttavat toimimaan vastuullisemmin. Sovittavia asioita ovat erityisesti:
 - Poroerotustapahtumien ja kirnuvierailujen kehittäminen (korvaus- ja maksukäytännöt, vastuuasiat, turvallisuus, palvelurakenteet vierailijoille).
 - Ulkopaikkakuntalaisten metsästykseen liittyvien toimintatapojen, ohjeistusten sekä tiedottamisen kehittäminen yhdessä alueorganisaation, kunnan ja Metsähallituksen kanssa (esim. koirien käyttö metsästyksessä ja häiriövaikutusten minimointi porojen laidunkiertoon, mönkijöiden käyttö luonnossa).
 - Retkeilyreittien ja palvelurakenteiden huolto- ja ylläpitomallin kehittäminen poronhoitajien työnä.
- Tuo esiin poronhoidon kannalta kriittisten alueet ja ajankohdat matkailuyrityksille ja matkailijoille. Tällä voidaan vaikuttaa matkailijavirtojen ohjaamiseen porojen laidunkiertoon ja hyvinvointiin kohdistuvien häiriötekijöiden vähentämiseksi.
- Matkailukäytössä olevien porojen osalta tuo esiin porojen hyvinvointi ja keinot sen edistämiseksi sekä myös turvallisuus- ja vastuuasiat.

Hyvien käytäntöjen edistäminen ja jakaminen

- Ylläpidä ja edistä poronhoidon kulttuurin säilymistä: nuorten opettaminen poronhoitotyöhön ja kulttuuriin
- Vahvista paikallista yhteistyötä koulujen kanssa: koululaiset voivat kartuttaa esim. luokkaretkirahastoaan poronhoitoon liittyvillä siivoustöillä oppimisen ja kulttuuriperinteen ohessa.
- Poronhoidon ajankohtaisista asioista tiedottaminen kunnalle, jotta kunta voi nostaa tärkeitä asioita esille omassa viestinnässään sekä vastuullisuustiimin työssä.

3.6 Toimenpiteiden vaikuttavuus- ja hyötyanalyysi

Matkailu yritykset

Toimenpiteiden vaikuttavuutta ja hyötyjä arvioitaessa keskeinen lähtökohta on tahtotila siitä, miten pitkälle vastuullisuus- ja vähähiilisyysasioita haluaa viedä ja kuinka paljon niihin panostaa resursseja.

Toimenpide	Vaikuttavuus ja hyöty	Vaaditut resurssit	Huomioita
Vastuullisuuden johtaminen ja seuranta	Vastuullisuuden johtaminen tapahtuu ensisijaisesti itsearvioinnin ja kehittämistoimenpiteiden tunnistamisen, kehittämissuunnitelman sekä seurannan kautta. Merkittävä hyöty tapahtuu jo dokumentoidulla suunnittelulla (esim. kansio), joka auttaa myös tuotekehityksessä sekä viestinnän suunnittelussa.	Vaatii aikaa ja henkilöresursseja. Itsearviointit auttavat kokonaisvaltaisesti huomioimaan oman toiminnan kehityskohteet. Kehittämisen ei tarvitse tapahtua heti kerrallaan vaan edetä voi vaihteittain. Hiilijalanjäljen mittaamiseen on olemassa nykyään monia täysin ilmaisia menetelmiä ja työkaluja.	Dokumentoitu suunnitelma on peruslähtökohtana useimmissa sertifikaateissa tai merkeissä. Hiilijalanjäljen mittaaminen auttaa hahmottamaan toiminnan suurimmat päästölähteet. Tämän jälkeen voidaan muiden toimenpiteiden avulla pyrkiä vähentämään tunnistettuja päästöjä ja saamaan säästöjä esim. energiankulutuksessa.
Vastuullinen tuote- ja palvelukehitys	Suuri positiivinen vaikutus ja hyöty Utsjoen matkailubrändin lupausten lunastamisessa, asiakasturvallisuuden huomioimisessa sekä matkailun ympäristöystävällisyyden kehittämisessä.	Oman tuotteen arviointi ja kehittämisen vastuullisesta näkökulmasta vaatii vähän resursseja. Tärkeää tuoda esiin, että asiaan on kiinnitetty huomiota ja sitä edistetään.	Yhä useammat asiakkaat ja matkanjärjestäjät tekevät ostopäätöksiä kestävien matkailuyritysten kanssa. Matkailutarjonnan monipuolistuminen lisää kysyntää ja houkuttelevuutta.
Vastuullisuusviestintä	Tehokkaalla ja suunnitelmallisella viestinnällä voit helposti vaikuttaa asiakkaiden ja muiden sidosryhmien mielikuviin ja siten ostopäätöksiin.	Vaatii aikaa ja henkilöresursseja.	Hyödynnä alueorganisaatiotasi apuna sekä myös Visit Finlandin vastuullisuusviestinnän oppaita. Kytke viestintä Utsjoen omaleimaisuuteen, omaan vastuullisuustyöhösi yrityksessä sekä
Kestävyys- ja vastuullisuusohjeiden laatiminen henkilöstölle, asiakkaille ja yhteistyökumppaneille	Ohjeistuksilla voidaan tehokkaasti ohjata toimimaan yrityksen ja matkailualueen kestävyiden ja vastuullisuuden periaatteiden mukaisesti.	Ohjeistus ja toimintaperiaatteista tiedottaminen ei usein maksa mitään.	Konkreettiset ja käytännölliset ohjeet jäävät usein helpoiten mieleen ja ovat siten helposti siirrettävissä käytäntöön.
Lähireitit ja lihasvoimalla liikkuminen	Hyödyt merkittävät: luonnon kulumisen minimointi, asiakasturvallisuus parantaminen sekä päästöjen vähentäminen, kun moottoroituja aktiviteetteja korvataan ekologisilla liikkumistavoilla.	Ei vaadi merkittäviä taloudellisia panostuksia ja tuo nopealla aikavälillä myös suoria taloudellisia säästöjä.	Lihaskäytöllä tehtävät aktiviteetit vaativat tuotteistamista ja konseptointia ja usein mahdollistava infra on jo valmiina.

Toimenpide	Vaikuttavuus ja hyöty	Vaaditut resurssit	Huomioita
Moottoroitujen aktiviteettien päästöjen vähentäminen	Merkittäviä hyötyjä hiilidioksidipäästöjen vähentämisen sekä myös vastuullisuusimagon näkökulmasta.	Lähtökohtaisesti ei vaadi merkittäviä taloudellisia panostuksia ja tuo nopealla aikavälillä myös suoria taloudellisia säästöjä. Kaluston uusimista voi tahtua vaihteittain.	Esimerkiksi moottorikelkkailun päästöjä voidaan vähentää mm. suosimalla rekikuljetuksia, 4-tahti- tai sähkökelkkoja.
Esteettömyydestä inklusiiviseen matkailuun	Inklusiivisuus on matkailuyrityksen kilpailuetu, joka vahvistaa yrityksen brändiä. Erityistarpeiden huomioiminen markkinoinnissa, viestinnässä ja palvelujen tuottamisessa parantaa kilpailukykyä, asiakastytyvyyttä ja vahvistaa asiakasuskollisuutta. Laaja asiakaspohja vahvistaa yrityksen joustavuutta muutostilanteissa ja tasaa sesonkivaihteluita.	Esteettömyys ei yleensä maksa rakennusvaiheessa "esteellistä" enempää, kyse on hyvästä suunnittelusta ja suunnitelmien toteuttamisesta.	Esteettömyydessä ei ole kyse vain liikumisen esteettömyydestä. Inklusiivinen matkailu tarkoittaa, että jokainen asiakas ikään, sukupuoleen, fyysisiin ominaisuuksiin, seksuaalisuuteen tai uskontoon katsomatta voi käyttää palveluita ja kokea elämyksiä tasa-arvoisesti.
Sesonkiajattelu ja hävikin minimointi	Kun ruokaa ei mene hukkaan ja raaka-aineet löytyvät mahdollisuuksien mukaan lähituottajien valikoimista, näkyvät hyödyt nopeasti myös yrityksen kassassa.	Ohjeistus ja toimintaperiaatteiden muuttaminen ei usein maksa mitään.	Hävikin vähentämiseen on paljon niksejä, kuten pienemmät tarjoiluastiat, annostelu suoraan asiakkaan lautaselle ja hävikkiruoan tuotteistaminen.
Paikallinen työvoima ja alihankinta	Paikallisen työvoiman ja alihankinnan hyödyntäminen ovat tehokkaita keinoja tukea matkailualueen elinvoimaa ja ovat Utsjoella jo luontainen lähtökohta.	Paikallinen työvoiman hyödyntäminen tuo yritykselle usein suoria taloudellisia säästöjä, kun työvoiman pysyvyys on suurempaa verrattuna muualta tulevaan sesonkityövoimaan.	Paikallinen työvoima ja alihankinta ovat myös tehokkaita vastuullisuusviestinnän ja markkinoinnin sisältöjä.
Energiatehokkuus ja energiansäästöratkaisut (esim. koneet, laitteet, valaistus, älyratkaisut)	Merkittävä vaikutus ja suorat taloudelliset hyödyt näkyvät pitkällä aikavälillä. Jo pelkästään energiatehokkaaseen LED-teknoologiaan vaihtamalla saadaan merkittäviä kustannussäästöjä.	Alkuinvestoinnit voivat olla suurempia kuin perinteisissä ratkaisuissa.	Kiinnitä huomioita hankittavien laitteiden tai koneiden elinkaareen ja korjaus-/päivitysmahdollisuuksiin. Tekoälyohjatuilla valaistus- ja lämmitysratkaisulla voi saada vieläkin merkittävämpiä hyötyjä.
Vedenkäytön vähentäminen	Kaikki veden käytön vähentämiseen tähtäävät toimenpiteet näkyvät suorina säästöinä energiankulutuksessa. Vedenkäyttöä voi vähentää esim. suih-	Investoinnit ovat pääosin pieniä. Ohjeistukset ja toimintaperiaatteiden muuttaminen eivät usein maksa mitään.	Vedenkäytön vähentämien on mukana useiden majoitusliikkeille suunnattujen sertifikaattien ja laatu- ja ympäristöjärjestelmien kriteereissä

Toimenpide	Vaikuttavuus ja hyöty	Vaaditut resurssit	Huomioita
	kujen ja hanojen virtaussäätimillä / porasuuttimilla, vedenpainetta säätämällä sekä asiakasohjeistuksilla.		
Ympäristömerkityt puhdistus- ja pesuaineet	Pieni tai kohtalainen vaikutus. Osa keinovalikoimaa siirryttäessä kohti ympäristö- ja vastuullisuustekoja.	Matalan kynnyksen ja pienen rahallisen panoksen toimenpide.	Ympäristömerkityjä ammattikäyttöön tarkoitettuja puhdistus- ja pesuaineita löytyy useimmista tuoteryhmistä ja lähes kaikilta tukuilta ja tavarantoimittajilta.
Pyykin vähentäminen	Pyykin peseminen vie paljon energiaa. Pyykkiä majoitusliikkeissä syntyy valtavasti, joten jo pienillä toimenpiteillä on suuri vaikutus.	Ohjeistus ja toimintaperiaatteiden muuttaminen ei usein maksa mitään.	Pyykin vähentämien on mukana useiden majoitusliikkeille suunnattujen sertifikaattien ja laatu- ja ympäristöjärjestelmien kriteereissä.
Siirtyminen hiilivapaaseen sähkөө	Vesi-, tuuli tai aurinkoenergialla tuotettu sähkö on yksinkertainen ja helppo toimenpide kohti hiilineutraalia kiinteistöä.	Matalan kynnyksen toimenpide, johon ei liity suoria investointeja.	Hiilineutraaliin energiaan siirtyminen luo mahdollisuuksia myös viestinnän ja markkinoinnin näkökulmasta.
Yhteiskuljetukset ja kuljetusten optimointi	Liikenteen päästöjen osuus Suomen kaikista kasvihuonekaasupäästöistä on noin viidesosa. Yhteiskuljetukset ja kuljetusten optimointi ovat tehokkaita ja yksinkertaisia keinoja vähentää päästöjen osuutta.	Vaatii toimivaa yhteistyötä eri toimijoiden välillä sekä innovatiivisia ratkaisumalleja myös eri kuljetusmuotojen yhdistämiseen (esim. henkilö- ja tavarakuljetukset).	Yhteiskuljetuksissa täytyy huomioida taksilain asettamat reunaehdot.
Lajittelu ja kierrätys	Kierrätys ja uudelleenkäyttö vähentävät päästöjä jätehuollossa ja tuotannossa. Kaatopaikalle päätyvä jäte on hukkaan heitettyä materiaalia ja energiaa.	Ei vaadi suuria rahallisia tai ajallisia resursseja, mikäli lajittelun ja kierrätyksen jätehuollon infra on kunnossa. Kompostorin hankkiminen on toimiva paikallinen ratkaisu biojätteelle.	Kiertotaloudessa jätettä ei synny ja toisen jäte on toisen raaka-aine. Arvokkaat materiaalit pidetään kiertossa mahdollisimman pitkään. Biojätteet voidaan hyödyntää esimerkiksi biokaasun tuotantoon, ja pakkausmuoveista voidaan tehdä uusia muovituotteita.
Kertakäyttöastioista luopuminen	Muovinkäytön vähentämisellä on merkittävä vaikutus ympäristön kokeman kuormituksen näkökulmasta. Lisäksi kertakäyttöastioiden vähentämisellä pienennetään riskiä siitä, että muovia päätyy luontoon.	Kertakäyttöastioista luopuminen näkyy säästöinä nopeasti.	Kertakäyttöastioiden korvaaminen pitkäikäisillä astioilla on helppo tapa parantaa asiakaskokemusta ja toimia vastuullisemmin.

Toimenpide	Vaikuttavuus ja hyöty	Vaaditut resurssit	Huomioita
Siirtyminen maalämpöön	Maalämpö on uusiutuvaa energiaa eli ympäristöystävällinen energiamuoto.	Lämpöpumppu, poraus ja asennus yhdessä ovat suuri investointi.	Maalämpö on taloudellinen energiamuoto. Säästöä syntyy usein heti ensimmäisestä päivästä ja maalämpö myös nostaa kiinteistön arvoa.
Puurakentaminen ja elinkaariajattelu	Merkittävä vaikutus ja etenkin elinkaariajattelu rakentamisessa tuo säästöjä pitkällä aikavälillä.	Puurakentaminen liittyy usein jo valmiiksi suuriin investointeihin, mutta kertainvestointina puurakenne voi olla muita rakentamisen ratkaisuja suurempi.	Puulla on ainutlaatuinen kyky imeä hiilidioksidia ilmakehästä ja varastoida sitä. Yksi kilogramma puuta tarvitsee kasvaakseen noin 1,55 kilogrammaa ilman hiilidioksidia, jonka hiili varastoituu puuhun. Nyrkkisääntö on, että yksi kuutiometri puuta varastoi tonnin hiilidioksidia.
Kierrätysmateriaalien hyödyntäminen rakentamisessa	Merkittävä vaikutus ja suorat taloudelliset hyödyt.	Vaatii lähinnä aikaa ja suunnitelmallisuutta.	Kierrätysmateriaalien saatavuus ja sopeutuvuus haasteena.
Vettä säästävät vesikalusteet	Merkittävä vaikutus ja suorat taloudelliset hyödyt näkyvät pitkällä aikavälillä.	Alkuinvestointi voi olla suurempi kuin perinteisissä ratkaisuissa.	Vuotavat vesikalusteet voivat tulla uskomattoman kalliiksi; parsinneulan kokoinen vuoto saa aikaan 300 kuution ylimääräisen kulutuksen vuodessa ja aiheuttaa 750 euron lisälaskun. Lyijykynän paksuisesta vuodosta muodostuu vuodessa 30.000 kuution vesimassa ja kustannukset ovat 75 000 euroa vuodessa.

Kunta ja alueorganisaatio

Kunnan ja alueorganisaation keskeisin tehtävä vastuullisuustyössä on vastuullisen liiketoimintaympäristön mahdollistaminen matkailuyrityksille sekä muille toimijoille.

Toimenpide	Vaikuttavuus ja hyöty	Vaaditut resurssit	Huomioita
Vastuullisuustiimi ja vastuullisuuskoordinaattori	Vastuullisen, vähähiilisen ja kestävän matkailun kehittäminen vaatii pitkäjänteistä työtä, jota kunnan ja yritysten välinen vastuullisuustiimi sekä nimetty vastuullisuuskordinaattori voivat tehokkaasti edistää.	Vaatii kunnalta panostuksia henkilöstöresursseihin. Lisäksi edellyttää Utsjoen yritysten sitoutumista tiimin toimintaan. Toimenpiteiden jalkauttamiseksi alueen yrityksille tarvitaan erilaisia keinoja (valmennukset, ohjeistukset, oppaat ja valmiit oppaat, pelisäännöt).	Vastuullisuustiimin ja koordinaattorin tehtäviin suositellaan hankkeistamista.
Vastuullisuusviestintä ja markkinointi	Vastuullisuusasioiden huomioiminen ja niiden edistäminen Utsjoen matkailualueen markkinointiviestinnässä ja tiedottamisessa lisää asiakasuskollisuutta ja matkailualueen houkuttelevuutta sekä vahvistaa matkailubrändiä.	Edellyttää yhteistyötä vastuullisuustavoitteiden viestimistä osana brändiviestintää aluetasolla. Vaatii sitoumuksen yritystasolla toimia vastuullisuustavoitteiden mukaisesti.	Kun alue kykenee lunastamaan asiakaslupauksensa selkeästi ja päämäärätietoisesti, on sillä kestävä ja vakaa pohja matkailun kehittämiselle.
Tuki yrityksille vastuullisuus- ja kestävyysviestintään ja yhteisten pelisääntöjen luominen	Viestinnän ja markkinoinnin tehostaminen on konkreettinen ja nopea keino alueen tunnettuuden lisäämiseksi ja myynnin tehostamiseksi.	Edellyttää yhteistyötä vastuullisuustavoitteiden viemiseksi aluetasolta yritystoiminnan tasolle (ydinviestit, kuvien käyttö, viestinnän sävy, yhteisesti sovitut viestintätavat). Vaatii kunnalta myös jonkin verran panostuksia esim. koulutustilaisuuksien ja muun neuvonnan ja tuen järjestämiseksi.	On vaikea erottaa vastuullisena, vähähiilisenä ja kestävä matkailualueena, jos yritykset eivät osaa kertoa siitä ulospäin.
Hiilijalanjälkityökalun käyttöönotto matkailualueen tasolla	Kunta tai alueorganisaatio voivat omalla toiminnallaan edistää hiilijalanjäljen mittaamisen yleistymistä matkailuyrityksissä.	Vaatii kunnalta resursseja työkalun hankintaan ja koulutusten ja viestinnän järjestämiseen.	Laskentamallit ovat vielä vakiintumatta ja niitä koko ajan kehitetään. Hiilijalanjälkityökalua kehitetään VÄLKKY-hankkeessa, jota suositellaan otettavaksi käyttöön. Visit Finland tarjoaa vinkkejä erilaisista yritystason hiilijalanjälkilaskureista.

Toimenpide	Vaikuttavuus ja hyöty	Vaaditut resurssit	Huomioita
Vastuullisuushyötyjen jalkauttaminen yrityskenttään	Kun hyödyt ovat yrityskentän tiedossa, on vastuullisen ja kestävän matkailuliiketoiminnan kehittämiseksi myös markkinaehtoiset perusteet.	Vaatii kunnalta resursseja yrityskentälle viestimiseen ja neuvonnan ja koulutusten järjestämiseen.	Esim. Visit Finland järjestää kestävän matkailun koulutuksia ja tarjoaa koulutusmateriaaleja, joissa konkreettiset hyödyt on nostettu keskiöön.
Vastuullisuuden huomioiminen kunnan hankinnoissa ja kilpailutuksissa	Konkreettinen ja tehokas keino edistää vastuullisuuden ja kestävyys huomioimista yrityksissä.	Vaatii hankintojen johtamista ja hankintaosaamisen kehittämistä.	Julkiset hankinnat ja kilpailutukset ovat hyviä keinoja ohjata yrityksiä huomioimaan kestävyys ja vastuullisuus osana liiketoimintaa.
Matkailun vastuullisuutta ja kestävyyttä tukevan infran kehittäminen	Julkisen infran tarjoamilla mahdollisuuksilla on merkittävä rooli vastuullisuus- ja kestävyystekojen jalkauttamisessa yrityskentälle.	Esim. jätehuollon ja lähireitistöjen kehittäminen vaatii merkittäviä investointeja, mutta elinkaariajattelun näkökulmasta investointien takaisinmaksuaika voi olla jopa yllättävän lyhyt.	Infran kehittämiseen on olemassa runsaasti mahdollisuuksia julkisten hankkeiden ja rahoitusvaihtoehtojen osalta.
Kuntalaisten aktivointi ja osallistaminen	Alueen kestävän ja vastuullisen matkailun kehittäminen vaatii kuntalaisten tuen.	Vaatii kunnalta resursseja aktiiviseen viestintään ja sidosryhmäyhteistyöhön.	Kestävä matkailun kehittäminen edellyttää kaikkien asiaankuuluvien sidosryhmien tietoista osallistumista.

Porotalous

Toimenpide	Vaikuttavuus ja hyöty	Vaaditut resurssit	Huomioita
Vastuullisuusviestintä yhdessä kunnan ja alueorganisaation kanssa	Poronhoidon jo nykyisten hyvien vastuullisten käytäntöjen esiin nostaminen viestinnässä tuo positiivisia mainehyötyjä poronlihatuotannolle ja näin ollen lisää sen kysyntää.	Edellyttää yhteisten viestintätapojen määrittelyä paliskuntien ja poronhoitajien kanssa.	Poronlihatuotannon ja poromatkailun korostaminen vahvistavat luontaiselinkkeinoja ja mahdollistavat laadukkaan ruokamatkailutuotteen kehittämistä Utsjoella.
Olemassa olevien reittien hyödyntäminen ja maastoliikenteen vähentäminen poronhoidossa	Maaston kulumisen osalta vaikutukset merkittäviä. Olemassa olevien ja reittien hyödyntämisellä vähennetään luontoympäristön kuormittumista ja jälkiä maastossa.	Vaatii lähinnä suunnitelmallisuutta ja yhteisiä pelisääntöjä paliskunnan sisällä.	Dronen ja pienkoptereiden käyttö poronhoitotyössä ovat hyviä käytäntöjä.
Yhteistyö ja tiedonvaihto matkailuyritysten kanssa	Kaikki hyötyvät, kun poronhoidon ja matkailun välillä vallitsee toimiva ja aktiivinen vuoropuhelu.	Vaatii yhteistyömallin luomisen ja yhteyshenkilöiden nimeämisen.	Toimiva tietojen vaihto estää sen, että esim. matkailuyrittäjä vie tietämättömyyttään matkailijoita porotokan läheisyyteen.
Muovit pois maastosta	Hyödyt merkittäviä etenkin alueiden virkistyskäytön näkökulmasta. Riskinä voi olla myös, että joku eläin voi sotkeutua muoveihin.	Matalan kynnyksen toimenpide, joka ei vaadi merkittäviä panostuksia.	Yhteiset vastuullisuusohjeet ja toimintamallit sekä niihin sitoutuminen edistävät kokonaisvaltaisesti Utsjoen poronhoidon, matkailun ja erityisesti poronlihatuotannon mainetta.
Paikallisen rehun osuuden lisääminen	Kuljetustarpeen vähentyessä vaikutukset hiilidioksidipäästöihin merkittäviä.	Vaatii resursseja toimittajan löytämiseksi tai oman rehut tuotannon käynnistämiseksi.	Paikallisen rehun tuotanto ja hyödyntäminen tarjoavat mahdollisuuksia myös poronhoidon vastuullisuusviestinnälle.
Poronhoitokulttuurin ylläpitäminen ja säilyttäminen	Alueen porotalous säilyy elinvoimaisena, kun tieto ja taidot siirtyvät sukupolvelta toiselle. Matkailun tuotekehityksen avulla voidaan myös vaikuttaa kulttuurin säilymiseen ja ylläpitämiseen kulttuurisensitiivisyys huomioiden.	Edellyttää nuorten opettamista poronhoitokulttuuriin ja porotyöhön sekä myös yhteistyötä koulujen, päiväkotien sekä matkailun kanssa.	Tiedon lisääminen myös porotalouden ja matkailun välisestä yhteistyöstä edistää koko alueen elinvoiman kehittämistä.
Paikallisen teurastuksen ja lihan jalostuksen lisääminen	Liikenteen hiilidioksidipäästöt vähenevät, jos poroja ei tarvitse viedä teuraaksi muualle ja liha voidaan jalostaa paikallisesti.	Vaatii merkittäviä taloudellisia panostuksia.	Paikallisuuden huomioimisella on myönteisiä vaikutuksia Utsjoen vastuullisiin ruokatuotteisiin (positiivinen maine, myynti, vähähiilisyys, hävikin minimointi, yms.)

3.7 Suunnitelman jalkautus – seuraavat askeleet

Vastuullisuus- ja vähähiilisyysohjelman toteuttaminen vaatii selkeät askeleet. Toimenpiteiden jalkautus tapahtuu vaiheittain ja jalkautuksen seuraavat askeleet ovat seuraavat:

1. Vastuullisuusteema näkyviin Utsjoen matkailusivustolle: vastuullisuustavoitteet ja vision allekirjoittaneet yritykset.
2. Matkailuyritystasolla arkisten ja heti toteuttavien tekojen käynnistäminen:
 - Omat arvot ja johtavat ajatukset: oman toiminnan tahotila vs. matkailualueen vastuullisuustavoitteet.
 - Itsearviointi ja omien jo käytössä olevien vastuullisuus- ja vähähiilisyystekojen tunnistaminen dokumentoidusti.
 - Matkailutuotteiden vastuullisuuden kehittäminen ja korostaminen.
 - Vastuullisuusteosta viestiminen.
 - Yhteiset pelisäännöt poronhoidon kanssa.
3. Vastuullisuustiimin perustaminen ja toimintasuunnitelma.
4. Vastuullisuusohjeiden, oppaiden, ohjeistusten ja pelisääntöjen kokoaminen.
5. Vastuullisen yritysverkoston laajentaminen.
6. Vastuullisuusasioiden syventäminen ns. edelläkävijäyrityksissä
 - Painopisteiden valinta: mihin keskitytään, mikä on tärkeää alueen vastuullisuustavoitteiden kehittymisen kannalta.
 - STF-polku tai muu sertifiointi.
7. Innovatiivisten henkilö- ja tavarakuljetusten selvittäminen ja toimintamallin rakentaminen.

8. Lajittelun ja kierrätyksen kehittäminen yrityksille.
9. Työkalujen käyttöönotto yrityksissä ja alueella: hiilijalanjälki, vastuullisuusviestintä, yms.

